

Interkulturel Kommunikation og Netværksdannelse

Om byens muligheder for at bygge bro og skabe bånd
på tværs af forskellighed

Speciale af: Pernille Skovgaard Christensen

Sommer 2012

Indhold

Abstract	3
Introduktion	5
Problemstilling og –formulering	5
Afgrænsning	6
Metode	8
Forskningspræsentation	9
Kapitel 1: Vigtigheden af et fokus på attraktivitet og trivsel	12
Globalisering og nye udfordringer i det multikulturelle samfund	12
Den nye økonomi	14
Sammenhængen mellem diversitet, innovation og vækst	16
Byen og “The Post-Scarcity Effect”	22
Kapitel 2: Social-psykologisk attraktivitet	26
En interkulturel tilgang	28
Fællesskab på tværs	32
Identitetsforankring og konfliktopfordring	35
Netværksdannelse	37
Kapitel 3: Potentialer for det offentlige byrum	44
Vigtigheden af ”tredje-steder”	44
Markedspladsen	47
Parker og andre ”natur-steder”	51
Museet	54
Kunst	57
Kapitel 4: Den imødekommende by	63
At bygge bro og skabe bånd	63
Fællesskab i mikro- og makroskala	66
Det andet, offentlige byrum	68
Behovet for en integrations- og inklusionskomité	70
Konklusion	73
Perspektivering	82
Litteratur	84

Abstract

In recent years, many western nations, including both the UK and the US, have faced new challenges concerning their economies. An increasing market competition within physical labor production, it is often claimed, occasions the need for a transformation into a 'knowledge-economy', which bases a future financial growth on knowledge, creativity and patents. Moreover, it is often stated that demographic changes forces those same societies to attract intellectual, creative labor force from abroad.

This assignment tries to identify how a city can attract and maintain creative, diverse and well-educated labor force. 'Diversity' is here regarded as people from different cultures, ethnicities or nationalities. A mix of such people with different backgrounds, ways of thinking, norms or methods, some say, is essential for inventing new, path breaking solutions and thus securing economic growth and prosperity.

However, as history reveals in both the UK and the US, the peaceful coexistence of 'diversity' may not always be easily obtained. Many western countries, you might say, have already been (radically) culturally 'complex' for some decades, and riots, racism and violence have made it clear that an expedient management of diversity is most needed. Because of the new economy-related motives, experts say, successful integration is now as important as ever.

There are many ways in which city leaders can make efforts to attract well-educated labor force. This assignment sees a social psychological welfare as essential for maintaining the creative labor force and, perhaps, the families they bring with them. Hence, it tries to make clear, how a welcoming city can facilitate and encourage networking and community across cultures as well as it addresses issues of identity, social inclusion, tolerance and conflict.

Networking, community and intercultural understanding may be stimulated in, for example, schools, at workplaces or in integrated residential areas. A part of this assignment, however, focuses on potentials for creating 'social psychological attractiveness' in public spaces. What are the potentials, for example, for generating interaction, dialogue or increased comfort between different cultures in, say, a library, a park or a marketplace? How

can city leaders stimulate intercultural understanding by way of public spheres? What are the possibilities of bringing people together?

Though community, networking, social inclusion and tolerance may be important for the well-being of a broad range of 'new citizens', including those of lower social class, this assignment claims that it is important for well-educated people too. Humans are essentially social beings. Perhaps city initiatives can in some ways be formed to appeal to intellectuals, though this assignment argues that it must be an honorable undertaking to build a welcoming city which takes responsibility for the health and welfare of both economy and people.

Introduktion

Problemstilling og -formulering

Denne opgave handler om, hvordan en by kan gøres attraktiv for kompleks, veluddannet arbejdskraft. Man kan naturligvis spørge sig selv, om det ikke altid har været gunstigt for en by at kunne tiltrække og fastholde veluddannede, men eksperter påstår, at emnet nu har fået fornyet vigtighed – af særligt to årsager. For det første betyder demografiske ændringer i mange vestlige lande, heriblandt England og USA, at man bliver afhængige af at tiltrække arbejdskraft udefra. For det andet hævdes det, at overgangen fra industri- til videnssamfund bevirker, at vestlige lande må satse på at sælge ideer, viden og patenter frem for fysisk arbejdskraft i produktionen. Det er i forhold til sidstnævnte, at mange forskere anser ”diversiteten”, sammensætningen af folk fra hele verden med forskellig kulturel baggrund, etnisk oprindelse, nationalitet, seksuel orientering, køn, alder, livsstil, religion, tænkemåder mv., som en klar force i de innovative og kreative processer, der skal gøre blandt andet USA og England konkurrencedygtige i fremtiden.

Hvorfor sammensætningen af forskellige typer af mennesker ses som kilden til innovation, skal opgaven her vende tilbage til. Først kan man sige, at mange samfund, grundet en øget globalisering, allerede kan betegnes som ”komplekse”. Man kan også hævde, at tilstrømningen af indvandrere, flygtninge og andre immigranter allerede i nogle år har stillet mange vestlige samfund overfor nogle nye udfordringer. Hvordan skaber man eksempelvis et stabilt, harmonisk, multikulturelt samfund? Debatten har – i England særligt fra 1980’erne, og i USA måske endnu længere, præget de politiske dagsordner, blandt andet fordi protester, uro og optøjer har gjort det meget synligt, at problemstillingen kræver tanke og handling.

Grundet det nye syn på ”diversitet” som innovationsgenererende, stilles der friske krav til byens rummelighed. Byen må gøre sig attraktiv for forskellige typer af mennesker, ikke kun af medmenneskelige hensyn, men også af økonomiske grunde. Men hvordan kan man identificere hvilke ting, der kræves for at tiltrække og fastholde særlige mennesker? Hvordan kan byen gøres attraktiv for dem? Hvordan kan det sikres, at de føler sig velkomne, trives og har lyst til at blive? Eksperter hævder, at det er svaret på sådanne spørgsmål, der kan afgøre, hvor grænsen mellem ”vinderbyer” og ”taberbyer” vil gå.

”Attraktivitet” er et vidt begreb. Man kan således formode, at flere parametre spiller ind, når veluddannede søger til en by. For eksempel kan man påstå, at en vis økonomisk attraktivitet kan virke afgørende – gennem eksempelvis lave skatter eller gode lønninger. Man kan også argumentere for, at det kulturelle miljø kan spille en rolle. Denne opgave søger at besvare følgende spørgsmål:

Hvordan kan byer, set ud fra amerikanske/engelske synspunkter og erfaringer, skabe en social-psykologisk attraktivitet rettet mod kompleks, veluddannet arbejdskraft? Og hvordan kan det offentlige byrum benyttes til at understøtte en sådan attraktivitet?

Vigtigheden af en social-psykologisk attraktivitet tager udgangspunkt i antagelsen om, at mennesker er sociale væsner, der uanset kultur, social klasse, alder eller køn, har brug for netværk og fællesskab. Sociale relationer, tryghed og et åbent, imødekomende miljø, kan således også ses som afgørende for byens evne til at skabe attraktivitet og måske især til at *fastholde* den pågældende arbejdskraft.

Afgrænsning

Mange forskere fremhæver ”diversitet”, sammensætningen af forskellige typer af mennesker, som afgørende for vidensbyens evne til at skabe innovativ vækst. Det er imidlertid få, der søger at nuancere begrebet, hvorved man kan argumentere for, at det faktisk bliver ”tomt” eller ”hult” – meningsløst. Som det fremgår af ovenstående problemformulering er det valgt, at denne opgave retter sig mod *kompleks, veluddannet arbejdskraft*. Her tænkes der først og fremmest på kompleksitet i henhold til kultur, etnicitet, sprog og eventuelt nationalitet – altså en vertikal kompleksitet. Det er nemlig denne form for forskellighed – i det man kunne kalde ”større skala”, der, læst mellem linjerne, fortrinsvist fremhæves i forskningen som afgørende for nyskabelse og vækst.

I forskningen skinner det også igennem, at det er *veluddannet* arbejdskraft, der efterspørges. Man kan sige, at det afskriver et fokus på en horisontal kompleksitet, på et bredere spektrum af social klasse. Opgaven søger således at rette sig mod veluddannede, selvom man kan hævde, at eksempelvis netværksdannelse, fællesskab og identitetsforankring er

attraktivt for mennesker generelt. Mange af diskussionerne i opgaven vil således også kunne interessere mennesker, der arbejder med at skabe trivsel hos eksempelvis flygtninge og indvandrere af lavere social klasse.

Oxford English Dictionary (www.oed.com) karakteriserer social-psykologi som "The study of social interactions, including their origins and effects on individuals and groups." Til social-psykologien knytter sig ofte emner som attituder, holdninger, grupper, social interaktion og identitet. I denne opgave betragtes en "social-psykologisk attraktivitet" som for eksempel muligheder for fællesskab og netværk, identitetsforankring, social trivsel, tryghed, følelsen af at "høre til" og den harmoniske sameksistens på tværs af etnicitet, kultur, race mv.

Man kan arbejde på at skabe social-psykologisk attraktivitet i mange forskellige forhold. Eksempelvis ses integrerede skoler som vigtige mødesteder, hvor børn kan lære om tolerance, afvæbne fordomme og opnå empati og forståelse. På samme måde kan betragte arbejdspladsen eller sportsklubben som et rum for fællesskab på tværs af kulturer og for netværksdannelse. En del af denne opgave lægger imidlertid særligt vægt på de potentialer *det offentlige byrum* har for at understøtte en social-psykologisk attraktivitet. Det er valgt, af plads- og interesse-mæssige hensyn.

Mange vestlige lande oplever, som nævnt, både demografiske ændringer og et skift fra industri- til vidensøkonomi. Det bevirker tillige, at skabelsen af den attraktive by bliver vigtigt, ikke kun for England og USA. Eftersom dette er et engelskfagligt speciale, trækker denne opgave imidlertid på engelsk/amerikansk forskning og teori, ligesom det fortrinsvist er eksempler på erfaring fra disse lande, der adresseres. Problemstillingens aktualitet betyder imidlertid også, at mange af diskussionerne i opgaven i større eller mindre grad vil kunne være interessante for byer i andre vestlige lande.

Metode

For at forstå – og argumentere for relevansen af - problemstillingens aktualitet, er den diskuteret i kapitel 1. Først og fremmest diskuteres baggrunden for den samfundsmæssige situation, både England, USA og andre vestlige lande, befinder sig i. Det er gjort for at give læseren en bredere forståelsesramme. Her diskuteres således både de samfundsmæssige og mentale ændringer og problemstillinger, der gør sig gældende i et globalt, multikulturelt og postmoderne samfund, ligesom kapitlet tager et tættere kig på den nye økonomiske situation. Dernæst diskuteres sammenhængen mellem diversitet, innovation og vækst, for at klarlægge *hvem* det mere nøjagtigt er, byer bør tiltrække – og *hvorfor*. Hvem er mere præcist indeholdt i begrebet ”diversitet”? Og hvorfor ses diversiteten som en vigtig brik i den nye vidensøkonomi? Slutteligt tager kapitlet et kort, overordnet kig på byens potentiale for at tiltrække veluddannet arbejdskraft. Hvilken indflydelse har de samfundsmæssige ændringer på menneskers måde at vælge bosted?

Kapitel 2 diskuterer, hvordan byen kan gøre sig attraktiv på en social-psykologisk front. På et mere overordnet plan diskuterer kapitlet derfor forholdet mellem individ og samfund og vigtigheden af at indrette rummelige, interkulturelle bymiljøer. Her sættes der især fokus på netværk, fællesskab og identitetsforankring. Fordi det imidlertid er vigtigt at sondre mellem hvad der er vigtigt for det harmoniske, flerkulturelle samfund og hvad der er attraktivt for den *enkelte veluddannede*, indledes kapitlet med en diskussion af, hvorfor en social-psykologisk attraktivitet kan ses som væsentlig – også for veluddannede.

Som det er udtrykt i problemformuleringen, beskæftiger en del af denne opgave sig med *potentialer for det offentlige byrum*. Kapitel 3 ønskes således anskuet som en forlængelse, en konkretisering af diskussionerne i kapitel 2: hvordan kan man benytte det offentlige byrum til at skabe social-psykologisk attraktivitet? Først søger kapitlet at diskutere, hvorfor det er relevant at se nærmere på det offentlige byrum. Derefter er nogle særlige byrum udvalgt til analyse: markedspladsen, parker og andre ”natur-steder”, museer og ”kunst-steder”. Stederne er valgt som objekter for diskussion, fordi de i kraft af deres forskellighed, tillader nogle uensartede, relevante diskussioner.

Diskussionerne i kapitel 3 er imidlertid også understøttet af teorier om det, man kunne kalde en mere kulturel eller underholdningsorienteret attraktivitet. Det skal ikke betragtes som

et ”brud” med kontinuerligheden i opgaven, men som et supplement til *nuanceringen* af diskussionen. Tager man et kig på markedspladsen, eksempelvis, kan man se den potentielle netværksdannelse og dialog som *forstærket* eller *markedsført* gennem lovningsen om underholdning. De to former for attraktivitet – en social-psykologisk og en kulturel/underholdningsrelateret er svært adskillelige i dette tilfælde. Man kan også argumentere for, at den social-psykologiske attraktivitet, rettet mod veluddannede, kan nuanceres yderligere gennem en diskussion af *underholdningsværdien* i offentlige byrum. Det er således i henhold til underholdning og kultur, forskningens fremfører, at man kan målrette initiativerne mere mod veluddannede.

Kapitlerne 1, 2 og 3 både præsenterer forskningsteori fortløbende og diskuterer det samtidig komparativt og selvstændigt. Det er valgt, fordi det vurderes, at en sådan strukturering giver et bedre ”flow” i opgaven, frem for en opdeling af teori og diskussion/analyse, der ofte kan nødvendiggøre gentagelser i diskussionsdelen. Alle tre kapitler opsummerer også slutteligt de vigtigste pointer og overvejelser, så læseren bevarer et overblik og hæfter sig ved hovedessensen.

Kapitel 4 opsamler de forskellige hovedpointer, diskussioner og overvejelser i de tre første kapitler i en sammenfattende diskussion af, hvordan byer hensigtsmæssigt bør forholde sig fremadrettet. I konklusionen konkluderes der på baggrund af alle fire kapitler.

Forskningspræsentation

Som afslutning på introduktionsafsnittet, synes det nærliggende kortfattet at præsentere den forskning, der er anvendt i opgaven. Selvom stort set alle forskere, hvis teorier er anvendt i denne opgave, beskæftiger sig med emner indenfor for eksempel byliv, økonomi, miljø, innovation og kultur, har de generelt forskelligt fokus. Det er også kendetegnende, at nogle forskere har meget og relevant erfaring, måske med byplanlægning eller andet aktuelt arbejde, mens andre har knap så meget. På den baggrund kan man naturligvis diskutere forskningens validitet. Selvom denne opgave trækker på en større mængde forskelligt teori, præsenteres her nogle udvalgte forskere og publikationer, der synes at have haft en vis indflydelse på de problemstillinger, denne opgave adresserer. De bliver således flittigt diskuteret gennem opgaven og betragtes derfor som særligt væsentlige.

Phil Wood (f. 1959), medforfatter til bogen *The Intercultural City: Planning for Diversity Advantage* (2008), har, foruden i en årrække at have været engageret i kommunal udvikling, kulturopgaver og bymæssig regenerering i England, desuden stået i spidsen for et omfattende projekt for Europakommissionen, *The Creative Town Initiative*. Nu er Wood partner i tænketanken *Comedia*, ligesom han fungerer som rådgiver for Europarådet i et transnationalt program om interkulturelle byer. Den anden medforfatter til ovenstående bog er Charles Landry (f. 1948). Landry er oprindeligt uddannet i økonomisk politik og grundlagde *Comedia* i 1978. Tænketanken står nu i spidsen for 500 projekter verden over, der relaterer sig til emner indenfor byliv, kultur og kreativitet (www.comedia.org.uk). Wood og Landry's bog diskuterer hvorvidt diversitet, ofte forstået som mikset af mennesker med forskellige etniske, kulturelle eller racemæssige tilhørsforhold, kan være en fordel i forbindelse med skabelsen af kreative, innovative byer. Bogen er således fokuseret på at illustrere, hvordan man kan skabe en vis social-psykologisk trivsel for byens borgere, samt diskutere hvordan forskellige typer af mennesker hensigtsmæssigt kan sameksistere indenfor et begrænset område. Hvordan kan man skabe en interkulturel by? Motivationen for bogen synes mest at relatere sig til ønsket om at skabe en medmenneskelig, åben og tolerant by, skønt en sådan social-psykologisk trivsel for byens borgere hævdes give økonomisk bonus på bundlinjen.

En anden publikation af Landry, nemlig *The Creative City: A toolkit for Urban Innovators* (2008) fokuserer ligeledes på forbindelsen mellem kreativitet, kultur og innovation, selvom Landry's fokus her synes mere drevet af det specifikke ønske om innovation og vækst. Her præsenteres løsningsforslag til regenerering af byer, mere af økonomiske årsager, end af ønsket om at gøre hvad der er "godt og rigtigt". Skønt der i begge bøger savnes særlige diskussioner, vidner de dog om en omfattende erfaring, viden og research. Blandt andet gives der mange og spændende eksempler på konkrete initiativer fra forskellige, særligt engelske, byer.

En anden publikation, der diskuteres flittigt i denne opgave, er Richard Florida's indflydelsesrige bog *The Rise of the Creative Class – and How It's transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life* (2002). Richard Florida (f. 1957) er professor ved Rotman School of Management ved University of Toronto med speciale indenfor blandt andet økonomi, statsvidenskab, geografi og sociologi. Floridas bog illustrerer den pointe, han blev

kendt for: at byers evne til at tiltrække innovative videnspersoner (den kreative klasse), afhænger af deres kreative klima, eller med andre ord: byens evne til at udvikle en kultur, underholdning og atmosfære, der appellerer til netop den kreative, vækst-genererende arbejdskraft. Florida fokuserer, i modsætning til Wood og Landry, på regenereringen af *amerikanske* storbyer, og motivationen er meget tydeligt, ligesom hos Landry, økonomisk vækst. Florida er således også grundlægger af *Creative Class Group*, et rådgivningsfirma, der i dag tilbyder analyser, information og research til virksomheder, der ønsker at optimere deres konkurrenceevne og skabe økonomisk vækst (www.creativeclass.com).

En sidste forsker, der ønskes præsenteret her, er Robin Wilson (f. 1954), leder og grundlægger af tænketanken *Democratic Dialogue* i Belfast. Wilson er fungerende rådgiver for Europarådet i emner, der relaterer sig til kulturel diversitet og interkulturel dialog og desuden tilknyttet Queens University i Belfast som forsker. I denne opgave diskuteres hans artikel: *A Place for all our Citizens: the Council of Europe and Shared Cities* (2007). Med en stor interesse i for eksempel nationalisme, social eksklusion og identitetspolitik, synes Wilsons motivation for at beskæftige sig med den interkulturelle by, mest knyttet til ønsket om at skabe trivsel for byens mangfoldighed af borgere. I sammenligning med ovenstående, kan man sige at Wilson, ligesom Wood måske, fokuserer mere på, hvad der er ”rigtigt og godt” end på, hvad der skaber økonomisk vækst. De to divergerende motiver skal snart diskuteres. Opgavens øvrige forskere og publikationer vil blive introduceret løbende.

Kapitel 1: Vigtigheden af et fokus på attraktivitet og trivsel

Skal man undersøge, hvordan en by kan gøres attraktiv for kompleks, veluddannet arbejdskraft, må det nødvendigvis først afklares, hvorfor dette er et mål i sig selv. Det følgende kapitel vil, via inddragelse af forskellige aktuelle forskeres teorier, forsøge at diskutere, hvorvidt byerne må fokusere på attraktivitet og trivsel, hvis man vil skabe succesfuld vækst. Og hvem er det helt præcist en by skal forsøge at tiltrække? Kapitlet forsøger således både at skitsere og diskutere de samfundsmæssige og mentale ændringer, som mange vestlige lande, heriblandt USA og England, de seneste år har gennemgået, samt hvordan byerne hensigtsmæssigt bør forholde sig til disse ændringer.

Globalisering og nye udfordringer i det multikulturelle samfund

”Globalisering” er et dynamisk udtryk, hvis betydning kan diskuteres, skønt det ofte bruges uden nøjere overvejelse, i sammenhæng med mangt og meget. For eksempel vil mange diskutere, om det er et nyt eller gammelt fænomen – har verden ikke altid i et vist omfang været global? Begrebet skal ikke diskuteres yderligere her, blot skal det nævnes, at en af de begrebsdefinitioner, der ofte henvises til, stammer fra den polsk-britiske sociolog Zygmunt Bauman (f. 1925) og den britiske sociolog Anthony Giddens’ (f. 1938) samfundsdiagnostiske betragtninger. For begge gælder det at ”globalisering” knyttes til det postmoderne samfunds forbedringer indenfor transport og kommunikation. Opfindelsen af internet, tv og andre medier samt generelle transportmæssige forbedringer gør, at der lynhurtigt kan etableres kontakt med andre dele af verden. Giddens taler om dialektikken mellem det globale og det lokale: muligheden for at opholde sig på en fysisk lokalitet, samtidig med at man for eksempel gennem internet eller tv kan befinde sig ”mentalt” på den anden side af jordkloeden (Giddens 1991, 30-40).

Grundet transportforbedringerne betyder globaliseringen også, at mennesker rejser som aldrig før. Bauman taler om senmodernitetens *fluiditet*; udviskningen af det, der før var stabilt og solidt har nu begrænset sammenhængskraft, hvilket blandt andet vises i sociale relationer. Fællesskaber bliver flygtige, midlertidige og korte (Bauman 2000, 8), fordi mange søger nye udfordringer og ikke holder sig tilbage, hvis en ny, spændende tilværelse skulle tilbyde sig under fjerne himmelstrøg. Samtidig flygter folk fra krigs- og katastrofe-

ramte områder til mere stabile områder i verden, særligt den vestlige del. En stadig stigende immigration på tværs af landegrænser er derved også en virkning af den øgede globalisering. Effekten er at mennesker blander sig og kulturer mødes. Samfund bliver multikulturelle. Og det skaber nye udfordringer for værtsnationerne.

I mange vestlige lande er man stadig i gang med at lære, hvordan man skal tackle de udfordringer, der følger med et multikulturelt samfund. Både engelsk og amerikansk historie vidner om såvel succesfulde fortællinger, som fortællinger om vold, had og racisme. Der er flere bud på, hvorfor det kan være svært at organisere et samfund, så det imødekommer forskellighed. Eksempelvis hævdes det, at en øget interaktion mellem mennesker med forskellig kulturel baggrund, også forøger bevidstheden om kulturernes forskellighed. Faktisk, fremfører Charles Landry og Phil Wood i bogen *The Intercultural City: Planning for Diversity Advantage* (2008), er det at kategorisere, sortere og adskille ting noget mennesker lærer fra barnsben: det hjælper med at skabe orden og struktur i en helt igennem uoverskuelig verden. At kunne adskille "selv" fra "anden" er et vigtigt led i identitetsskabelsen (Wood og Landry 2008, 15-19). På samme måde er opdeling i hierarki med til at lette forståelsen af verden, ligesom det betragtes som lettere at fordøje simple sandheder frem for komplekse. Desværre har denne intuitive forenkling og kategorisering den bagside, at den fremmer fordomme. Den harmonerer ikke godt med oparbejdelsen af et harmonisk, multikulturelt samfund.

Andre har anderledes forklaringer på, hvorfor det ikke er så simpelt at skabe velfungerende, multikulturelle samfund. Den indisk-britiske forfatter og lektor, Kenan Malik, eksempelvis, oplever en værtsnations skepsis overfor nyankomne, fremmede kulturer som et udtryk for frustrationen over tabt identitet. Ifølge Giddens er det postmoderne individ nemlig også karakteriseret ved søgningen efter en forankret følelse af "selv". Identiteten er ikke givet på forhånd, men må konstrueres. Den knyttes derfor ofte til grupperelationer, eksempelvis kulturforhold. I det multikulturelle samfund føler værtsbefolkningen sig truet på sin egen kultur og identitet og sætter derfor paraderne op, hævder Malik (Malik 2009, 179). Den etniske befolkning føler sig ekskluderet fra det multikulturelle landkort af politikerne. William Neill og Hanns-Uve Schwedler forklarer i introduktionen til antologien *Migration and Cultural Inclusion in the European City*, den europæiske skepsis lidt i samme dur: "We 'native Europeans' are shocked by the vision that we are no longer the only Europeans

who decide how Europe will look in the future” (2007, xi). Neill og Schwedler ser det som altafgørende, at der gøres en indsats for at organisere disse samfund, så de bliver i stand til at imødekomme forskellighed (Neill og Schwedler 2007, 4).

Den nye økonomi

I dag er der imidlertid hos mange forskere et fornyet motiv til at fremme harmoni i det multikulturelle samfund. Mange hævder, at en sikring af trivslen hos mennesker med forskellig kulturel, racemæssig eller etnisk baggrund har fået fornyet vigtighed, fordi det er diversitet, der skal sikre mange vestlige lande, heriblandt England og USA, et levebrød i fremtiden.

På den økonomiske scene har disse lande nemlig groft sagt to nye udfordringer at løse: for det første betyder en aldrende befolkning, at der i fremtiden kommer til at mangle arbejdskraft. For det andet, er det ikke længere muligt at konkurrere med verdens øvrige lande på fysisk arbejdskraft i produktionen (Blandt andet hos Zachary 2000, xviii, Landry 2008, xxviii).

Det hævdes derfor ofte, at den fremtidige mangel på arbejdskraft betyder, at man må satse på at tiltrække og fastholde folk udefra. Den anden udfordring betyder, at der i fremtiden må satses på at sælge viden, ideer og patenter frem for fysisk arbejdskraft i produktionen. Begge dele gør, ifølge flere forskere, at kompleks, veluddannet arbejdskraft bliver en vigtig ressource, og betyder samtidig at integrationsmæssige tiltag bliver en ganske given økonomisk nødvendighed, hvis økonomien ikke skal falde bagud. Det er nemlig ”diversitet”, siger flere forskere, og interaktionen mellem forskellige typer af mennesker, der skal generere nye ideer og ny viden.

Og det er også derfor at deres trivsel bør få fornyet fokus, hvilket giver både menneskelig og økonomisk gevinst. Den tidligere seniorskribent på Wall Street Journal og nuværende professor ved Arizona State University, Pascal Zachary, siger følgende om den nye samfundsøkonomiske situation: “The new importance of hybridity [dvs. mennesker med forskellige typer af kulturel, etnisk eller racemæssig baggrund] is a happy occurrence, since doing good and making good aren’t always compatible. But this is one case where they

are.” (Zachary 2000, 56) Økonomi og menneskelig trivsel følges ad. Flere forskere synes således at forsøge at åbenbare overfor politikere, at forskellighed ikke bør anskues som en økonomisk last, hvis integration i samfundet er en omkostningsfuld og besværlig affære. Faktisk, siger flere, er man ganske økonomisk afhængige af deres velvilje (blandt andet hos Zachary 2000, xviii; Landry 2008, xxviii).

Et emne, der ofte udelades af den forskningsmæssige diskussion er dog, hvordan for eksempel England og USA blev rige i første omgang. Man kan altid diskutere, om mange vestlige samfund ikke altid til en vis grad har været multikulturelle – findes der overhovedet noget samfund, der er monokulturelt? Hvis det alligevel anerkendes, at samfund måske ikke før har været ganske homogene, men dog har været karakteriseret ved en højere grad af homogenitet, hvordan er USA og England da blevet rige *uden* (en nær så udtalt) diversitet? Flere vil nok hævde, at tidligere industrisamfund stillede andre krav, at forskellige omstændigheder kræver forskellige ressourcer. Diskussionen synes imidlertid at mangle.

Det skal snart diskuteres, hvorfor diversitet ses som en vigtig kilde til vidensoptimering og idégenerering. Først kan det nævnes, at både USA og England, ligesom mange andre vestlige lande, allerede i nogle år har forberedt sig på nye arbejdsstrukturer, der skal forbedre konkurrenceudsigterne ved at transformere industrisamfund til videnssamfund. Undersøgelser viser tydelige tendenser mod dette. Kigger man eksempelvis på den procentvise totale arbejdskraft i USA 1900-1999 ses der en tydelig nedadgående kurve hos landbrug (godt 37% i 1900 mod næsten 0% i 1999) og arbejderklasse (36% i 1900 mod 26 % i 1999), mens kurven i servicefagene og hos en ”kreativ vidensklasse” er stærk opadgående (sidstnævnte ca. 10% i 1900 mod 30% i 1999) (hos Florida 2002, 75). Særligt siden 1980’erne er der derfor også foretaget bymæssige tiltag med eksempelvis nedlæggelse eller genudnyttelse af gamle industribygninger, og man har i uddannelsesinstitutioner sat fokus på innovation, kreativitet og fleksibilitet (Landry 2008, xxvii-xxviii). For eksempel er nogle af de højst værdsatte egenskaber på arbejdsmarkedet nu knyttet til problemløsning, informationssøgning, projektstyring, at lære hvordan man lærer mv. – færdigheder, som ikke er svært håndgribelige, men som er værdifulde i forskellige former for arbejde, hvor der skal udvikles ny viden.

Forskellige omstændigheder kræver tilsyneladende forskellige strategier. På Danish United Nations’ hjemmeside (www.globalis.dk) læses det, at der i Europa og USA bor over 70% i

byer, hvilket gør byerne særligt interessante som videnscentre (Ibid, xii). Det stiller også byerne nye udfordringer i konkurrencen byerne imellem. Således, på grænsen mellem ”vinderbyer” og ”taberbyer”, står blandt andet spørgsmålene: hvem formår bedst at omstille sig til kravene fra den nye verden? Hvordan kan man fostre kreativitet og fantasi og skabe innovation og vækst? Hvordan kan traditionelle tankegange ændres? Charles Landry ser på sagen på følgende måde: “The overall aim of ambitious cities is to increase their “drawing power” and to get on the radar screen. This assesses the dynamics of attraction, retention and leakage of power, resources and talent.” (Ibid, xviii)

Sammenhængen mellem diversitet, innovation og vækst

Ifølge Landry afhænger en by's fremtidige succes af dens evne til at skabe de optimale betingelser for opfindsomhed og innovation (Ibid, xxxiii). Richard Florida udtrykker sin enighed med bogen *The Rise of the Creative Class* (2002). Begge hævder de, at hvis en by skal kunne konkurrere med andre byer i fremtiden, må de først og fremmest skabe gode betingelser for kreative talenter, således at man kan skabe et rigt og dynamisk center for forskning og forretningsvirksomhed. Det er nemlig de kreative talenter, eller med Florida's udtryk, ”den kreative klasse”, som skal være foregangsmænd i fremtidens idéudvikling. Florida definerer den kreative klasse, som ifølge ham selv udgør omkring 38 mio. amerikanere og ca. 30% af den amerikanske arbejdskraft, således:

I define the core of the Creative Class to include people in science and engineering, architecture and design, education, arts, music and entertainment, whose economic function is to create new ideas, new technology and/or new creative content. Around the core, the Creative Class also includes a broader group of *creative professionals* in business and finance, law, health care and related fields. (Florida 2002, 8)

Den kreative klasse defineres altså som et bredt udsnit af den samlede arbejdskraft, hvis primære funktion er på den ene eller anden måde at tænke kreativt. Og nytænkning og kreativitet er jo essentielt i en økonomi, hvor innovation er lig med vækst.

Florida's bog er inspireret af hans hjemby, Pittsburg, der tilsyneladende ikke formår at tiltrække og fastholde veluddannede, kreative mennesker - end ikke de studerende, byen selv uddanner på universitetet. På den baggrund har Florida derfor foretaget et omfattende

studie af en lang række amerikanske byer for at klarlægge, hvilke faktorer der spiller ind, når kreative mennesker vælger et sted at bo. En af Florida's kernepointer er, at den kreative klasse favoriserer byer, der er "(...)diverse, tolerant and open to new ideas" (Ibid, 249). Således kan han konkludere, at byer som San Francisco, Austin, San Diego og Albuquerque, der scorer højt på kreativitet og innovation, tillige scorer højt i et diversitets-indeks, hvorimod byer som Memphis, Buffalo og Oklahoma City, der scorer lavt i kreativitet og innovation, også har en lav score i diversitet (Florida 2002b, 3). Florida måler diversitet ved at blande et "Gay Index", et "Bohemian Index" (forfattere, musikere, designere, dansere mm.) og et "Melting Pot Index" (udenlandsk fødte immigranter), og konkluderer på den baggrund, at byer bør satse mere på diversitet, hvis man vil styrke kreativitet og innovation i en by (Florida 2002, 154-164). Men skønt der er en korrelation mellem resultaterne i Florida's undersøgelse, er den ikke kausal, hvilket er blevet påpeget af kritikere (Wood og Landry 2008, 37). Alligevel får Florida's teori på den måde et meget solidarisk udtryk. Han siger: "Talented people defy classification based on race, ethnicity, gender, sexual preference or appearance" (Florida 2002, 79). Hans bog fremstår derfor som en solidarisk hyldest til diversiteten.

Man kan dog stille spørgsmålstegn ved, hvor tolerant overfor diversiteten, Florida i virkeligheden er. For det første er hans synspunkt jo, at byernes målgruppe skal være en forholdsvist homogen gruppe – eller i hvert fald ens på det punkt, at det er de *kreative og talentfulde* mennesker, byen må ønske at tiltrække i første omgang. Florida er nok tolerant overfor diversitet i den forstand, at forskellighed i race, sexuel orientering, udseende, kultur og etnicitet sagtens kan bidrage til innovation og vækst. Men hvad med forskellighed i social klasse? Kan mennesker fra lavere sociale klasser også bidrage til økonomisk vækst? Florida nedtoner dette emne stærkt, hvilket kan bidrage til en opfattelse af, at han ønsker at udstråle solidaritet og tolerance, men i virkeligheden mener, at en vis form for ensartethed er vejen frem.

Når en mere spraglet form for diversitet ifølge Florida derudover kan være ønskelig, er det fordi det bidrager til en attraktiv, kosmopolitisk atmosfære: "(...)a place where anyone can find a peer group to be comfortable with, and also find other groups to be stimulated by; a place seething with the interplay of cultures and ideas; a place where outsiders can quickly become insiders" (Ibid, 227). Her er det blandingen "yuppies, fashion models and 'bag

ladies””, der skaber en attraktiv puls, hvilket værdsættes af netop de kreative talenter (Ibid, 227). Det lyder flot. Spørgsmålet er bare, om det for byerne er en økonomisk fordel at skabe denne type atmosfære for at tiltrække veluddannet arbejdskraft, hvis de mennesker, der konstituerer atmosfæren, er en stærk økonomisk belastning for byen. Florida anerkender faktisk, at immigration i sig selv *ikke* er direkte positivt associeret med innovation (Ibid, 254). Alligevel konkluderer han, at diversitet i sidste ende producerer innovation og økonomisk vækst og stiller sig undrende overfor byer, der forholder sig tøvende overfor immigranter. Man må formode, at Florida's nedtoning af social klasse i forbindelse med diversitet kan give byplanlæggere vanskeligheder i forhold til en fremtidig økonomisk planlægning.

Pascal Zachary indtager en lidt andet, om ikke ganske modstridende, standpunkt. Han mener, at det er diversitet snarere end kreativitet, der er afgørende for et lands økonomiske velstand. Eller rettere: fordi kreativitet er et indbygget element i diversiteten, vil man naturligt skabe kreativitet ved at pleje og værdsætte diversitet. Men kan man regne med, at det altid er sandt? For Zachary skal magien findes i blandingen af forskellige nationaliteter, etniske grupper og racer. Det er mikset af disse, som skal fremme innovation og i sidste ende berige nationer. Faktisk, mener han, er det ”hybriderne” eller ”krydsningerne” – det vil sige mennesker, som er produkter af forældre med forskellige kultur, race eller etnicitet, der er de virkelige ressourcer for den nye økonomi. Zachary tager dermed et tilsyneladende endnu mere solidarisk standpunkt. Hybriderne, en udskældt race i datidens favorisering af racerenhed, er tværtimod ”(...) the flowering of fine humanity” (Zachary 2000, ix), hvilket gør giftermål på tværs til selve normen. Zachary hævder:

Rich nations will go mongrel because it is right and good. They will go mongrel because it is the only antidote to stagnation, the only durable source of innovation, the only viable way to preserve their traditions while embracing change (Zachary 2000, x).

Hans motiv er tilsyneladende både økonomisk og menneskeligt. Zachary henviser til en respekteret undersøgelse, der har vist, at mennesker med en bikulturel baggrund formentlig er bedre til at forholde sig til ny viden på forskellige måder. De er, ifølge undersøgelsen, mere ”mentalt fleksible” (Ibid, 61). De er også bedre til at forholde sig til forskellige perspektiver og tvetydighed, fordi de kommer fra en baggrund, hvor en forhandling af forskellige kulturelle værdier har været en naturgiven ting. Mennesker med bikulturel baggrund er

således dannede i at se nuanceret på ting, hvilket gør dem til en værdifuld arbejdskraft i den nye økonomi. Hybrider er også derved øvede i at træffe kvalificerede beslutninger på baggrund af nøje overvejede muligheder. Hybrid-børn har nemlig fra de var ganske små været tvunget til at træffe valg – de har skabt deres egne personligheder, fordi der ikke har været nogen intuitiv eller naturlig sti, de skulle følge. Deres forældre har været nødt til konstant at forhandle mellem to forskellige kulturer. Det er derfor, siger Zachary, at blandingsægteskaber er normen.

Og det er også derfor, at man bør stimulere integreret uddannelse. På skolen i forstaden Walnut i det sydlige Californien går en flok elever med en mængde af forskellige etniske tilhørsforhold. Som Zachary beskriver det, er diversiteten her både almindelig og cool. Børnene har lært ganske tidligt at være åbne for forskellighed, og det er en klar force på sigt. En af eleverne siger: "We're going to get better people when we graduate because we already learned how to get along (...) We have an advantage." (hos Zachary 2000, xi) Udover at have udviklet en forfinet sans for tolerance, har disse børn også lært at påskønne og håndtere divergerende opfattelser, hvilket danner et stærkt fundament for kreativ vidensudvikling i grupper. For Zachary er det såre simpelt: "Diverse groups produce diverse thinking. Ergo, diversity promotes creativity." (Zachary 2000, 58) Men er det givet?

Selvom Zachary har et spændende syn på hybriders evne til at tænke innovativt og påskønne forskellighed, kan man stille spørgsmålstejn ved hans teori: Er det nødvendigvis givet, at diversitet i alle former fører til økonomisk vækst? Zachary overser, at skønt hybrider er øvede i at tænke kreativt, er det måske ikke alle, der ejer den fornødne sociale eller humane kapital til at omdanne samme kreativitet til innovativ vækst. Og kan man i grunden konkludere at *alle* hybrider er kreative? Det er tydeligt, at Zachary mission er at overbevise læsere om, hvilken vigtig ressource disse mennesker udgør. Men nogle gange synes hans argumentation for styret af målet. Journalistens bog er således fyldt med fine førstehåndsreportager, der vidner om succeshistorier: historier, der beviser hans påstand om, at diversitet i sidste ende genererer vækst. I endnu højere grad end Florida synes Zachary at undgå emnet om social klasse. I en artikel, *It's a Small World*, fra The New York Times, 2000, siger anmelder Thomas Frank det således: "Even more telling is Zachary's failure to discuss frankly the subject of social class (...) So while Chineseness bounces off Irishness to

yield dot-com magic, working classness evidently has no contribution to make at all.” (Frank 2000)

Men Zachary er ikke alene i sit ønske om at transformere hybrididen til et multikulturelt ideal. Det samme gør den kontroversielle britisk-indiske forfatter, Salman Rushdie, som i *The Global Me* fremføres som et af Zachary's forbilleder. Rushdie "(...) celebrates hybridity, impurity, intermingling, the transformation that comes of new and unexpected combinations of human beings, cultures, ideas, politics, movies, songs." (Rushdie hos Zachary 2000, xv) Forskellen er, at Rushdie ikke påstår, at det nødvendigvis skaber økonomisk vækst.

Både Landry, Wood, Florida og Zachary er således enige i, at skal en by sikre sig succes i den nye økonomi, må man satse på at tiltrække og fastholde kreativt talent. Florida gør sig i høj grad til fortaler for de veluddannede mennesker, der arbejder indenfor en branche, hvor deres primære formål er at genere nyt, kreativt indhold. Spørgsmålet er, om den diversitet, han hylder, også inkluderer lavere klasser. Ligesom hos Florida synes der også hos Zachary at savne en oprigtig diskussion af social klasse. Det er faktisk lidt som om emnet slet ikke eksisterer i Zachary's bevidsthed. Han sætter fokus på "hybrider": mennesker fra eksempelvis bikulturelle miljøer, der kan håndtere divergerende opfattelser og producere ny, nuanceret viden. Begge er de enige i, at der findes en ganske bestemt gruppe af mennesker, som er særligt vigtige for økonomisk vækst. Det er derfor, det er så vigtigt at kunne tiltrække disse mennesker til byen. Det er derfor byen må fokusere på at gøre sig attraktiv overfor disse mennesker. Og det er derfor det må være byen magtpåliggende at sikre deres trivsel. For de, der læser Zachary og Florida med det formål at skabe en vidensby, der er parat til de nye udfordringer, der følger af den nye økonomi, kan det bare være svært at gennemskue præcis hvilke og hvor mange mennesker det er fornuftigt at tiltrække. Det fremgår heller ikke af deres teorier hvilke andre bymæssige udfordringer, der kan være i at mikse mennesker med forskellig baggrund. Er diversitet altid kun godt? Og hvis lidt diversitet er godt, er meget diversitet så *meget* godt?

For Charles Landry og Phil Wood forholder det sig nogenlunde på samme måde. Her anerkendes det dog at diversitet også kan give udfordringer for en by, men de vælger alligevel at betone diversitetens fordele:

We try to be honest in acknowledging that living with diversity is not straightforward but we simultaneously focus on looking at the *diversity advantage* for neighbourhoods, cities and nations rather than the *diversity deficit*. The way you look at a problem determines how you address it. If we see everything as a problem to be solved, the mind and imagination sees more trouble than opportunity. By taking the reverse position, inventiveness grows. (Wood og Landry 2008, 11)

Landry, der selv er britisk, men dog har tysk blod i årenerne og desuden har studeret og boet i Italien, har tillige en personlig motivation for at fokusere på fordelene ved forskellighed: "With three cultures and languages racing around my blood it feels natural to want to 'see the world through other eyes' and to focus on what we share rather than what divides us" (Ibid, 4). Spørgsmålet er bare, om byplanlæggere og økonomer ikke er nødt til at forholde sig til både fordele og ulemper, når man står med ansvaret for en bys fremtid. Det kan godt være, at en positiv indstilling også fremmer en positiv tilgang, men er det ikke nødvendigt at være realistiske? Og kan det rent faktisk påstås, at man bliver mere opfindsom, hvis man kun ser positivt på det?

Også hos Wood og Landry synes "diversitet" knyttet mere til mangfoldighed på tværs – altså en horisontal forskellighed: race, kultur, etnicitet mv., snarere end en vertikal, der knytter sig til social klasse. De tager London som eksempel:

Major cities are now 'world cities' inasmuch as they are becoming microcosms of the world in all its teeming diversity. This is no more so apparent than in the UK. London is now more diverse than any city that has ever existed. Altogether, more than 300 languages are spoken by the people of London, and the city has at least 50 non-indigenous communities with populations of 10,000 or more. Virtually every race, nation, culture and religion in the world can claim a handful of Londoners. (Wood og Landry 2008, 25)

Eksemplerne, der gives på diversitet, er tydeligvis knyttet til sprog, religion, race og etnicitet. Problemet er, at hverken Florida, Zachary, Landry eller Wood er tydelige og klare i deres tilgang til begrebet "diversitet", skønt det bruges rigtig mange gange. Budskabet står ikke helt klart. Spørgsmålene er: hvem er helt præcist indeholdt i den diversitet, der hyl-des? Er der særlige grupper, man bør ønske at tiltrække frem for andre? I hvor stort et omfang er det hensigtsmæssigt at tiltrække folk med anden etnisk, racemæssig eller kulturel baggrund? Og hvad med social klasse? Spørgsmålene er naturligvis kontroversielle, hvor-

for forskerne her omhyggeligt synes at undvige dem. I stedet fremstår deres teorier som meget solidariske og tolerante.

Det er dog imidlertid byerne, der står med reelle beslutninger, som må forholde sig til disse spørgsmål og foretage nogle knapt så glørværdige overvejelser. Måske kan man i virkeligheden udlede, at den manglende eller i hvert fald sparsomme italesættelse af social klasse taler sit eget, tydelige sprog: diversiteten, der her hyldes, er diversitet på tværs. Hos Zachary er det hybriderne, hos Landry og Wood er det immigranter: udefrakommende med varierende kulturelle, racemæssige og etniske tilhørsforhold. For Florida er det tillige en dynamisk arbejdskraft, der også indbefatter homoseksuelle og ”bohemer” – kunstneriske, alternative mennesker af forskellig slags. Det er dog kun de talentfulde, de kreative, der favoriseres. Dem, der ejer en vis portion human kapital. Det er dem, man bør gøre et forsøg på at tiltrække: en kompleks, men veluddannet arbejdskraft.

Hvorfor de alle søger at fravige de problemer, der også kan være knyttet til diversitet, kan være et godt spørgsmål. Hvorfor taler man ikke om social klasse? Måske undviger man diskussionen i ønsket om, at der bliver taget menneskelige såvel som økonomiske hensyn blandt politikerne. Måske ønsker både Florida, Zachary, Landry og Wood at der tages hånd om forskellige typer af mennesker af alle slags – og søger derved at sælge solidaritet og tolerance som en økonomisk fordel. Der er jo som sådan ikke noget i vejen med at tage et tolerant udgangspunkt. At sikre trivsel på tværs af social klasse er jo i reglen et ærbart mål. Det er bare ikke nødvendigvis sandt, at diversitet i sin fulde udstrækning er lig med vækst. Det er der sådan set heller ikke nogen af dem, der direkte påstår. Men emnet gemmes ligesom lidt af vejen, idet diversitets-begrebet sløres.

Byen og “The Post-Scarcity Effect”

De næste kapitler i denne opgave skal omhandle forskeres konkrete forslag til, hvordan byen kan gøre sig attraktiv for de veluddannede.

Ifølge Robert Ingelhart, videnskabelig professor ved Michigan Universitet, har byerne faktisk en fordel i det faktum, at mennesker verden over i højere grad end tidligere har fokus på livsstils-værdier hellere end blot økonomisk tryghed. Skiftet kalder han for ”The Post-

Scarcity Effect” og har at gøre med en generel forbedret materiel og økonomisk situation, der gør, at mennesker søger arbejdspladser ud fra mere og andet end ønsket om økonomisk overlevelse. Ifølge Ingelhart favoriserer mange vestlige samfund, heriblandt England og USA, nu post-materialistiske værdier, det vil sige værdier, der i højere grad knytter sig til livsstil og selvudfoldelse (Ingelhart hos Florida 2002, 80-82). Florida mener faktisk, at den kreative klasse’s livsstil er en konstant og passioneret jagt på oplevelser. Man ønsker at ”(...) ’live the life’ – a creative life packed full of intense, high-quality, multidimensional experiences” (Florida 2002, 166). Og det er på dét punkt, at byen kan gøre sig attraktiv. Det er også derfor at *sted* stadig er meget vigtigt på trods af nye teknologiske muligheder for kommunikation, for eksempel gennem internet og tv. Mange byer begår en stor fejl, når de forsøger at efterligne Silicon Valley-modellen, siger Florida. Silicon Valley misfortolkes som ideal-miljøet for kreativitet og innovation, men er i virkeligheden et ”nerdistan”, et sted, der er alt andet end inspirerende:

Nerdistans are bland, uninteresting places with acre upon acre of identical office complexes, row after row of asphalt parking lots, freeways clogged with cars, cookie-cutter housing developments, and strip-malls sprawling in every direction. Many of these places have fallen victim to the very kinds of problems they were supposed to avoid. (Florida 2002b, 9)

Kan en by derimod blive et inspirerende opholdssted, vil det tiltrække talentfulde mennesker og i sidste ende føre til økonomisk vækst. Faktisk, siger Florida, vil den succesfulde tiltrækning af talent have den effekt, at der tiltrækkes endnu mere talent, og en by vil befinde sig i en god spiral (Florida 2002, 219-222). Kreative mennesker ønsker, som nævnt, ifølge Florida at bosætte sig på steder, hvor der er atmosfære, hvor deres kreativitet og fantasi kan blomstre. Det er blandt andet også derfor en af Florida’s kernepointer, at man favoriserer steder, som er åbne overfor forskellighed; steder, som er tolerante og som byder alle slags mennesker velkomne: ”(...)different ethnic groups and races, different ages, different sexual orientations and alternative appearances such as significant body piercings or tattoos” (Ibid, 226). Kreative mennesker søger nemlig steder, der er fordomsfri og åbne overfor forskellighed, fordi det er med til at stimulere deres kreative åre. Og netop fastholdelsen af den kreative åre er vigtig for en by, der skal basere sin økonomiske fremtid på idégenerering og innovation. Charles Landry er ganske enig i, at en by må gøre det til et af sine fornemste mål at inspirere og skabe atmosfære:

Instead of discussing land use, zoning and bypasses, one might ask: Does my city inspire or deflate? Does it generate desire or apathy? Does it enliven or dull the senses? Does it create civic pride; does it make me want to give back? (Landry 2008, xlvi)

Landry kritiserer eksempelvis også universiteternes ofte uinspirerende miljøer. Det kan dog diskuteres, hvorvidt miljø er det afgørende element, når der skal skabes vækst. Er Silicon Valley ikke lykkedes med at producere ny, innovativ viden, på trods af et muligvis uinspirerende miljø? Zachary er også ganske uenig med Florida på det punkt. Han siger, at "(...)the emblem of American creativity is Silicon Valley" (Zachary 2000, 64), og fremhæver derefter stedets miks af forskellige mennesker fra hele verden som central for dets succes. Egentlig kan det synes mærkværdigt, at Florida ikke anerkender stedets medgang, idet han jo selv er så stor fortaler for diversitet – af den talentfulde slags. Her er det jo netop de veluddannede mennesker fra hele verden, der i samarbejde skaber nye, kreative produkter. Silicon Valley illustrerer faktisk, at kompleks, veluddannet arbejdskraft måler steders attraktivitet på forskellige parametre. Man kan måske måle et sted på en kulturel eller en social-psykologisk attraktivitet. Hvor er der atmosfære? Hvor vil man trives? Men måske har en økonomisk attraktivitet stadig en berettigelse, trods Ingelharts samfundsanalyse. Hvor kan man tjene gode penge? Og hvor kan man fremme sin karriere? Her kan Silicon Valley være med. Stedet er måske også forbundet med en vis form for prestige - har man være ansat der, er man en del af intelligentsien. Hvis en by derfor skal tiltrække kompleks, veluddannet arbejdskraft, ville det bedste måske være, hvis den kunne gøres attraktiv på alle tre parametre.

Globaliseringen betyder altså at vi blander os. Nogle mennesker rejser til andre dele af verden, fordi det er nødvendigt for dem; andre, fordi de har lyst, eller fordi det på en eller anden måde inkluderer nogle fordele. At skabe et harmonisk multikulturelt samfund kan være svært: både engelsk og amerikansk historie vidner derom. Nu, siger forskere, er der imidlertid et fornyet motiv til at fremme harmoni og integration. Diversitet, mennesker af forskellig slags, skal nemlig være foregangsmænd i den nye økonomi, der kræver en omstilling sig fra industri- til videnssamfund. Diversitet skal være nøglen til kreativitet og innovation. Således tager alle de nævnte teoretikere i ovenstående et umiddelbart solidarisk standpunkt overfor diversitet. Diversiteten bør bydes velkommen, den er en ressource, en

inspirationskilde og i sidste ende skal den sikre både USA og England økonomisk overlevelse. Problemet er bare, at hverken Florida, Zachary, Wood eller Landry er særligt klare på, hvordan man definerer diversitet. Fortielsen af emnet "social klasse" taler sit eget tydelige sprog: hvad der umiddelbart virker som en inkluderende, solidarisk tilgang til diversitet, synes nu at vise sig til en vis grad også at være ekskluderende. Ser man grundigt efter, er det diversitet forstået horisontalt, der hyldes: især forskellige kulturer, nationaliteter eller etniciteter mv., mens den vertikale diversitet ikke favoriseres. For dem alle gælder det faktisk at den diversitet, de omtaler, er både forskelligartet og dog ganske homogen.

I virkeligheden kan man spørge om ikke alle mennesker er forskellige. Behøver kreativitet og innovation nødvendigvis kun at opstå i mødet mellem mennesker med forskellig race-mæssig, kulturel eller nationale tilhørsforhold (eller hos Zachary's "hybrider": mikset af de samme ting i én og samme person)? Hvad med mødet mellem mennesker med forskellig subkulturelle eller intersemæssige tilhørsforhold? Kan forskellighed i mindre skala ikke også skabe nye ideer? Hvem bestemmer hvor stor skalaen skal være for at der virkelig produceres kreativitet? Nogle vil måske påstå, at jo mere grundlæggende forskelle, der er på mennesker, jo mere vil en interaktion udfordre en mental fleksibilitet og fremme nye, banebrydende ideer. Men diskussionen mangler hos forskerne.

Der er dog heller ikke noget, der taler imod at sammensætningen af forskellige typer af mennesker kan skabe nye ideer, innovation og i sidste ende – vækst. Og skal en by indstille sig på en ny økonomi, må man være åben overfor nye, gode ideer. Kan diversitet virkelig skabe innovation og vækst, hvilket der argumenteres stærkt for, har det da også både økonomiske og menneskelige gevinster. Først og fremmest må man bare prøve at nuancere, hvem der i så fald udgør denne diversitet. På baggrund af ovenstående diskussion, vil denne opgave undersøge, hvordan byer kan tiltrække *kompleks, veluddannet* arbejdskraft.

Kapitel 2: Social-psykologisk attraktivitet

Motivet for at gøre en by attraktiv for en bestemt gruppe af mennesker, udspringer af ønsket om at tiltrække og fastholde dem. Der er som nævnt flere parametre, der må arbejdes på, hvis en by skal gøres attraktiv for kompleks, veluddannet arbejdskraft. I det følgende diskuteres det imidlertid, hvordan byen kan gøres attraktiv på en "social-psykologisk" front. Her handler det altså om forholdet mellem individ og samfund, om identitet og om, hvordan man kan sikre trivsel hos forskellige typer af mennesker, der lever sammen. Kapitellet tager således fat på emner som multi- vs. interkulturalisme, social inklusion, netværksdannelse og medborgerskab, og retter sig derved ikke nødvendigvis kun mod en veluddannet gruppe.

Man kan diskutere, i hvor stort omfang en social-psykologisk attraktivitet er vigtig for veluddannede. Emner, der i henhold til en sådan attraktivitet snart skal diskuteres, knytter sig til blandt andet identitetsforankring, fællesskab og netværksdannelse. Men hvor vigtige er de i realiteten for en kreativ gruppe, der ifølge Florida foretrækker "(...) loose ties, quasi-anonymous communities and shifting networks of social alliance"? (Florida 2002, 30). Og hvor vigtige er de i en global verden, hvor sociale relationer, ifølge Bauman jo blev karakteriseret som flygtige, midlertidige og korte? Har veluddannede overhovedet brug for netværk og fællesskab? Flere forskere peger på en social-psykologisk attraktivitet som afgørende for trivslen hos "diversiteten", men – kan man spørge – tager den holdning udgangspunkt i den omtalte manglende nuancering af begrebet "diversitet"?

Man kan mistænke et fokus på social-psykologisk attraktivitet for at afspejle et metode-mæssigt svigt hos blandt andet Wood og Landry: økonomisk vækst udelukker (læst mellem linjerne) motivationen for at tiltrække en lavere social klasse, mens midlet til at opnå samme (gennem et fokus på social-psykologisk attraktivitet) måske i deres teori henvender sig til netop lavere klasser. De to ting hænger ikke sammen, skønt man kan tolke, at diskursen derved afspejler forskeres motivation for at gøre "det rigtige", det medmenneskelige. Man kan således mistænke teorien for, at dette "rigtige" er begrundet i lovmønstret om en (ikke holdbar) økonomisk gevinst. Man kan også sige, at der mangler en sondring mellem hvad der er attraktivt for den enkelte veluddannede, og hvad der er hensigtsmæssigt for harmonien i den flerkulturelle by.

På den anden side kan der også være ting, der taler for, at social-psykologisk attraktivitet må være vigtigt – også for de veluddannede. For det første underkender hverken Florida eller Bauman, at netværk er vigtige – om end de er flygtige, skiftende eller ”løse”. For det andet betyder kortere fællesskaber jo heller ikke, at man nødvendigvis rejser til og fra forskellige lande og byer konstant. Måske kan de løse og skiftende netværk godt finde sted indenfor den samme by, på forskellige tidspunkter, men der er ingen der påstår, at netværk, identitetsforankring og sociale relationer ikke også skulle være vigtige for veluddannede. Ofte karakteriseres mennesker jo som ”sociale væsner”, der har brug for nogle sociale tilhørsforhold. Man kan måske også forestille sig, at social-psykologisk attraktivitet bliver vigtigt i *fastholdelsen* af veluddannet arbejdskraft. Andre attraktivitets-parametre, er måske vigtigere i *tiltrækningen*, eksempelvis økonomisk eller kulturel attraktivitet.

For det tredje må man heller ikke glemme, at veluddannede, der kommer til en by, ofte tager sin familie med sig. Man kan vel sagtens forestille sig, at attraktivitet for en veluddannet, også inkluderer trivsel for den måske knap så veluddannede ægtefælle, eller for børn, der eksempelvis skal gå i skole. Man kan således argumentere for, at skal man fokusere på attraktivitet for den veluddannede, må man sælge en ”trivsels-pakke” til hele familien. I forbindelse med netværksdannelse, identitetsforankring, fastholdelse og familiemæssig trivsel, kan social-psykologisk attraktivitet derved ses som vigtigt på en meget *direkte* facon.

Derudover siger Florida jo også, at den kreative klasse tiltrækkes af steder, som er ”(...) diverse, tolerant and open to new ideas” (Florida 2002, 249), om end Florida tolker disse undersøgelser som et udtryk for påskønnelsen af en ”eksotisk”, dynamisk atmosfære. Et harmonisk, flerkulturelt samfund er således ifølge Florida også attraktivt for veluddannede, fordi den stimulerer en kreativ åre. Veluddannede kan med andre ord godt lide at se, at en by byder alle mennesker velkomne og bekymrer sig om deres ve og vel. Man kan sige, at social-psykologisk attraktivitet på den måde også er væsentligt for veluddannede – *indirekte*.

Der er således både ting, der taler for et fokus på social-psykologisk attraktivitet, og ting, der taler imod. På baggrund af ovenstående diskussion tages der i denne opgave udgangspunkt i, at den *er* vigtig, også for de veluddannede. Man kan bare hævde, at skal man skabe en social-psykologisk attraktiv by rettet mod veluddannede, må man tage mange af de

samme midler i brug, som man køber i forhold til ikke-veluddannede. Kapitel 3 skal ligeledes vise, hvordan særlige initiativer i byens rum i højere grad kan henvende sig til veluddannede. Først diskuteres nu, hvordan man kan skabe social-psykologisk attraktivitet i en by.

En interkulturel tilgang

Ifølge Landry og Wood gjaldt det for majoriteten af vestlige nationer, heriblandt nogle af de mest liberale som for eksempel England, at man efter 9/11 2001 begyndte at tænke på at skabe nogle stærkere modeller for integration og medborgerskab. Indtil da havde nogle lande krævet at immigranter skulle assimileres ind i værtskulturen, som for eksempel i Frankrig, mens andre nationer søgte at værne om minoriteters rettigheder og acceptere og bibeholde kulturel forskellighed, som eksempelvis England. I England blev kravet om en ny politik yderligere tilspidset efter optøjerne i nogle nordengelske byer i 2001 (Wood og Landry 2008, 269).

Ifølge Wood og Landry kan man betragte den amerikanske model på forskellige måder. Skønt den mest brugte analogi er "smeltedigelen", har den dog nogle paralleller til den franske model, fordi man i USA insisterer på, at alle skal indrette sig under det samme sprog, forfatningsmæssige regler, nationale værdier og den markedsførte "American way" (Ibid, 56). På den måde tilstræbes en form for kulturel uniformitet. Alternativt, siger de, kan man betragte USA som en "(...) migrant nation *par excellence* [which] continues to take a very proactive stance in its encouragement of immigration, although entry restrictions have become more robust since 9/11" (Ibid, 56). Der er delte meninger om USA og harmonien mellem kulturelle og etniske grupper. Wood og Landry henviser til en forsat ghettoisering, mens andre, for eksempel Karl E. Meyer og Shareen Brysac med den nyligt udgivne bog *Pax Ethnica*, fremhæver New York som et af de steder i verden, hvor forskellige mennesker lever harmonisk sammen (Roberts 2012). Assimilationisme og multikulturalisme samt den alternative vej - interkulturalisme, skal diskuteres her.

Robin Wilson mener, at assimilationisme "(...)requires members of minorities to adapt to the norms of the dominant society." (Wilson 2007, 37) Senior lektor ved Institut for Politik og Internationale Relationer ved Dublin University College, Iseult Honohan, mener i samme forbindelse, at forsøg på at påtvinge andre en bestemt kulturel identitet, sandsynligvis

er både "unjust and counterproductive" (Honohan 2007, 64). Honohans udsagn kan læses ud fra en Giddens' sk terminologi: som tidligere nævnt er selvidentiteten ifølge Giddens ikke givet i senmoderniteten, og de identitetsmarkører, der opbygges, er særdeles skrøbelige overfor angreb. For eksempel er gruppetilhørsforhold særligt vigtige, fordi man her opnår en "følelse af at høre til". Man kan således sige, at assimilation som politisk fremgangsmåde angriber en central del af selvidentiteten hos mennesker, som i forvejen befinder sig på ukendt og fremmed territorium, fordi den påtvinger dem en ny kulturel identitet. Det vil naturligt føre til protest, en følelse af krænkelse og følgelig en negativ holdning overfor værtationen. Som Honohan udtrykker det, fører det ikke noget produktivt med sig.

Det er et kapitel for sig at afklare, hvorfor nogle værtsnationer ønsker at immigranter skal assimileres ind i værtskulturen. Et bud kan være, at en værtsbefolkning føler at den ejer et vist kulturhistorisk fællesskab, et fællesskab der baserer sig på kollektive ritualer og symboler, (om end fællesskabet måske er konstrueret for at opfylde postmoderne eller politiske behov?) – og at den fælles identitet – gennem fælles kultur, historie og kollektiv erindring, angribes af mennesker, der kommer til udefra. Det er således en vigtig pointe hos Kenan Malik (2009), at tilsyneladende mangel på tolerance hos værtsbefolkningen, udtryk for krænkelse og sammenstød mellem forskellige kulturer, kan skyldes en følelse af, at man angribes på selvidentiteten. Et angreb på selvidentiteten er ifølge Giddens lig med et angreb på alt hvad der er trygt, stabilt og nærværende i en helt igennem ustabil verden. Det vil stille spørgsmålstejn ved hvem du er, hvor du hører til og det liv du lever (Giddens 1991, 25-45).

Når heller ikke den tilsyneladende pluralistiske/tolerante skabelse af et *multikulturelt* samfund har vist sig hensigtsmæssig, har det ifølge Wilson andre årsager. Han definerer multikulturalisme som "(...)the strengthening of the separate cultural identities of ethnic minorities, which now have their own centres, schools, places of worship and social clubs" (Wilson 2007, 34). Her anerkendes og accepteres forskellighed. I det multikulturelle samfund er de kulturelle grænser faste: opdelingen mellem mennesker (for eksempel i ghettoer) betyder minimal kommunikation og interaktion.

Ifølge Wood og Landry kommer kommunikation mellem forskellige kulturer ikke nødvendigvis af sig selv. Størstedelen af alle mennesker ønsker at leve i en "komfortzone" – et sted, hvor indtryk er velkendte og forudsigelige. Med andre ord: værtsbefolkningen har et

vist behov for at rotte sig sammen i klynger, og det samme har de immigranter, der kommer til. Men hvorfor er det i virkeligheden et problem? Set ud fra Giddens synspunkt er ønsket om en vis stabilitet jo faktisk ganske forståeligt. Kan man fortænke mennesker i at søge sammen? Alligevel, siger Landry og Wood, må mennesker "(...)be persuaded, seduced, cajoled into seeing how interaction with the 'Other' is the best way forward." (Wood og Landry 2008, 5). Man kan sige, at kommunikation og interaktion er vigtigt, hvis man vil fremme forståelse, anerkendelse og tolerance – og skabe et dynamisk og harmonisk samfund uden vold, had og racisme.

I England stillede chefen for *Commission for Racial Equality* i 2005 spørgsmålstegn ved den britiske kulturpolitik, der traditionelt havde haft et multikulturelt udgangspunkt:

(...) In recent years we've focused too much on the 'multi' and not enough on the common culture. We've emphasized what divides us over what unites us. We have allowed tolerance of diversity to harden into the effective isolation of communities, in which some people think special separate values ought to apply. (Trevor Phillips hos Wood og Landry 2008, 61)

Anne Phillips, professor ved London School of Economics (LSE), underviser blandt andet i emner, der relaterer sig til ligestilling mellem køn og kulturer. Hun mener også, at et fokus på kulturernes forskellighed er uhensigtsmæssig, fordi debatten nemt kommer til at handle om sammenstødet mellem forskellige værdier. Kultur er derimod ikke determinerende for alt hvad en person gør og siger, mener hun, det udgør ikke en hel personlighed. Hvor er individualiteten? I stedet, fremfører hun, bør følgende være et mål: "(...)treating people as agents, not as captives of their culture or robots programmed by cultural rules (...)" (Phillips, 2007: 176) Ved at skabe fokus på fælles værdier og finde "a greater sense of citizenship", vil man opdage, at kulturelle forskelle ofte ikke er så store, som man tror de er. (Ibid, 175-180)

Phillips' teori lægger sig op ad diskussionen om diversitet, som den fremgik af kapitel 1: mennesker kan være forskellige på alle tænkelige måder, så hvorfor sætte fokus på netop kulturel forskellighed? Gennem en multikulturel politik vil man med andre ord søge at opdele mennesker efter særlige kategorier, men er det i realiteten muligt? Sat på spidsen kan man spørge: kunne man ikke ligeså godt værne om særlige interesse-mæssige tilhørsforhold? Her er Wood og Landry faktisk ganske uenige med Phillips:

In a world of difference, race still plays a significant part but the most important factor is culture. Culture is the sum of those things that define us as individuals and as members of our group and, therefore, that which distinguishes us from others. (Wood og Landry 2008, 39)

Man kan måske påstå, at den identitetsforankring, der ligger i et kulturelt tilhørsforhold er dybere end en interesse-mæssig. Men man kan på den anden side også forestille sig, at for meget fokus på- og italesættelse af kulturel forskellighed kan forstærke kultur-mæssige grupperinger. På den måde ansøres kulturelle fællesskaber, der ikke nødvendigvis bestod til at begynde med. Måske fremmer et sådant fokus konstruktionen af et mere eller mindre kunstigt tilhørsforhold. Og er det hensigtsmæssigt? Det skal snart diskuteres, hvordan man kan skabe en følelse af medborgerskab. Først skal det diskuteres, hvad der foreslås som alternativer til assimilationisme og multikulturalisme.

For mange forskere anses *interkulturalisme* som den mest hensigtsmæssige politiske tilgang. Interkulturalisme handler om at stimulere mellemkulturel interaktion og dialog. Wilson støtter følgende som alternativ til multikulturalisme og assimilationisme:

Interculturalism goes beyond equal opportunities and respect for existing cultural differences, to the pluralist transformation of public space, institutions and civic culture. So it does not recognize cultural boundaries as fixed but in a state of flux and remaking. (Bloomfield and Bianchini hos Wilson 2007, 35)

Således, siger Wilson, sætter interkulturalisme fokus på vejene *mellem* forskellige kulturer, på at skabe bånd og bygger broer, på fællesskaber på tværs og på, hvordan man kan stimulere kommunikation. Wood og Landry erklærer sig enige, og kommer i øvrigt med følgende begrundelse for en interkulturel tilgang: "(...) we should interact more with each other because we live side by side. Only then will we foster empathy by learning more of each other and reduce the distrust between people. This way we get used to living with difference." (Wood og Landry 2008, 5) Interkulturalisme handler altså også om at opbygge tillid mellem mennesker. Wood og Landry indrømmer dog også, at interkulturalisme handler om at give og tage, det handler om solidaritet: "It [the intercultural city] argues that each of us gives up a bit of our private beliefs, desires and preferences when we are in a public realm" (Ibid, 8). Men, kan man spørge, hvis Wood og Landry samtidig påstår, at kultur er "summen af det, der definerer os som individer" (jf. ovenstående citat), må de vel erkende, at det langt fra er så ligetil at opgive en del af den?

Man kan argumentere for, at på same måde som multikulturalisme kan forstærke et mere eller mindre unaturligt kulturelt tilhørsforhold, så kan interkulturalisme også konstruere et fællesskab og en gruppeidentitet, der baserer sig på andre, mere tværkulturelle emner som – for eksempel interesser eller – som det snart skal diskuteres: politisk medborgerskab. Og skønt konstruktionen af et sådant fællesskab, hvori man kan forankre sin selvidentitet, kan være lige så kunstigt skabt af politikere, er et sådant fællesskab måske mere ønskeligt i samfund, hvor forskellige typer af mennesker skal leve side om side. Et af de emner, forskerne dog synes at glemme at tage stilling til er interkulturalismens eventuelle bagsider. For eksempel: i et samfund, hvor det ønskes at sætte fokus på mellemkulturelle værdier, på at skabe bånd og broer mellem mennesker, og hvor man søger at konstruere nye fællesskaber, mister man da på sigt øje for kulturelle unika? Mistes der noget i forsøget på at skabe ro og orden – i harmoniseringsprocessen? Eller sagt med andre ord: hvad så man tidligere som fordelene ved assimilation og multikulturalisme? Flere forskere synes at stille sig uforstående overfor tidligere politikker, men der har vel ligget nogle velbegrundede tanker bag?

Fællesskab på tværs

Hvis interkulturalisme imidlertid anerkendes som den mest hensigtsmæssige politiske diskurs, hvad er det da for nogle værdier, der skal binde mennesker sammen? Efter 1. verdenskrig skyllede en nationalismebølge ind over Europa. Målet var at skabe homogene, stabile samfund efter skabelsen af nye landegrænser. Ofte refereres der til den britiske historiker, Eric Hobsbawm (f. 1917) samt historiker og samfundsforsker, Benedict Anderson (f. 1936), som nogle af de mest markante nationalisme-tænkere. Benedict Anderson er især kendt for sin teori om nationen som et *forestillet fællesskab*. Begge forskere mener, at nationalisme er konstrueret af herskende klasser, om end Anderson tager et mere positivt syn på dette. Skabelsen af politisk og social sammenhængskraft medfører nemlig et fællesskab, om end forestillet, siger han, som opmuntrer til ansvarsfølelse, selvopofrelse og god opførsel. Nationalismen får, populært sagt, mennesker til at leve og dø for fællesskabet. Men er fællesskabet også smukt, som Anderson påstår, hvis man er villig til at slå ihjel for det? (Anderson hos Bertelsen 2007, 335-337). Hobsbawm ser derimod nationalismen som indoktrinerende og manipulerende (Hobsbawm 1990, 3-13).

Hvorom alting er, mener de begge at fællesskabsfølelse som sådan kan konstrueres, hvilket historien giver talrige eksempler på. Med reference til den tidligere diskussion om multikulturalisme, kan man derfor argumentere for, at den fællesskabsfølelse, der opbyggedes i Europa efter 1. verdenskrig samt de multikulturelle politikker, der praktiseredes for eksempel i England fra 1980'erne og frem, begge var konstruerede gennem det man kan kalde "politisk markedsføring". Det kan diskuteres om førstnævnte lykkedes med at skabe en vis "sammenhængskraft", men som det er blevet diskuteret, virkede multikulturalismen tilsyneladende snarere adskillende. Det er det, siger forskerne, en interkulturel tilgang kan lave om på: den kan sikre sammenhængskraft. Og så kan man jo i øvrigt stille sig frit for at mene, at konstruktionen af et fællesskab er "indoktrinering" eller "incitament til positiv selvopofrelse".

Udfordringen for det interkulturelle samfund, som Neill og Schwedler ser den, ligger nu i at etablere et rum for fællesskab. De tilskriver sig følgende holdning: "(...) there must be some shared notions or things will fall apart – the centre will not hold... The old certainties about values may have gone but the awareness of the old abyss beyond if we do not step cautiously has led to a searching for some agreed pathways and directions." (MacGregor hos Neill og Schwedler 2007, 266) Iseult Honohan lader til at have fundet svaret på, hvad disse "agreed pathways" bør bestå i. I sin artikel *Civic Republicanism and the Multicultural City* (2007) argumenterer han for, at fællesskabet bør promoveres på et bymæssigt plan, uden nødvendigvis at indbefatte en følelse af at man "hører sammen", men på baggrund af anerkendelsen af *en fælles skæbne og fremtid*. Honohan mener, at en fælles motivation for at engagere sig politisk, i anerkendelsen af, at man på et bymæssigt plan deler en fælles fremtid og skæbne, kan være nok til at oparbejde en form for civil solidaritet og respekt, som er "(...) involuntarily instituted, and relatively distant relation of citizens, marked by equality, diversity, and relative distance, but growing through reiterated interaction and practices." (Honohan 2007, 68) Han kalder det for "borgerlig republikanisme": borgerne ejer muligheden for kollektivt at skabe en fælles fremtid, og det er det, der skal konstituere et – om end distanceret - fællesskab.

Neill og Schwedler er enige i at "(...)difference may more easily coexist in relation to the civic identity of a city than in the concept of a nation." (Neill og Schwedler 2007, 262) Baggrunden for dette uddybes dog ikke, skønt det derved naturligtvis betyder, at lokalpoli-

tikere får et nyt ansvar. Man kan stille spørgsmålstejn ved, hvorfor forskerne synes at opgive tanken om en konstruktion af et nationalt fællesskab. Måske kan fællesskabet om visse forfatningsmæssige/politiske arrangementer på et nationalt plan være for tyndt: det motiverer ikke mennesker med forskellig kulturel baggrund tilstrækkeligt til at føle sig socialt inkluderet. Og det nyetablerede flerkulturelle samfund ejer hverken et fællesskab, der baserer sig på kultur, race eller etnicitet, eller en fælles historie. Det ejer dog de samme nationale symboler og jo i øvrigt også et politisk fællesskab – emner, som Anderson også fremhæver som konstituerende for det forestillede fællesskab (Anderson 2001, 225-251). I Australien fejrer man hvert år ”Harmony Day” d. 21. marts, hvor man søger at promovere den australske ånd og levemåde. Her ydes der finansiering til kommunale projekter, som skal sætte fokus på interaktion, harmoni, ”australske værdier” (lighed, retfærdighed og respekt), og ”følelsen af at høre til” (Wood og Landry 2008, 275). Tilsvarende fejrer man i Canada hvert år 1. juli ”Canada Day” under sloganet ”*Our Differences Unite Us*”. Det er interessant, at Australien og Canada således ikke har opgivet tanken om en etablering af et nationalt fællesskab, om end det søges opbygget gennem forskellige kommunale initiativer.

I forbindelse med faciliteringen af et bymæssigt fællesskab, kan det være et godt spørgsmål, hvordan en by mere konkret skal sikre åbenhed og politisk medborgerskab – og derigennem social inklusion og fællesskab gennem ideen om en fælles skæbne og fremtid. For det første kan det vel være svært at vælge repræsentanter, der kan agere formænd for diversiteten. Hvis man gør det, sætter man da ikke for meget fokus på kulturers forskellighed (der som nævnt kan virke stigmatiserende)? Hvilke kriterier skal man vælge ud fra? Og kan man regne med at sådanne repræsentanter tilsammen vil kunne give et sandfærdigt/repræsentativt billede af byens meninger og ønsker?

For Wood og Landry handler det for den bymæssige ledelse om at udvikle nogle evner til at konsultere og lytte – og opsamle meninger og ideer fra byens borgere. De tager et studie af bydelen ”Tower Hamlets” i London som eksempel. Her har et råd udviklet nogle særlige interkulturelle konsultationsøvelser, fordi de mener, at borgerens politiske medborgerskab skal udvirkes gennem konsultation. Konsultationen af byens borgere bør ifølge rådet finde sted på steder, som har en vis interkulturel atmosfære, for eksempel på gader, barer, biblioteker, skoler, parker og i svømmehaller. Dernæst bør konsultationen tænke ud over kultur og etnicitet: ”By identifying the audience as intercultural, the consultation process itself

can become a bonding exercise, strengthening community and civic responsibility.” (Wood og Landry 2008, 254)

Robin Wilson giver tilsvarende et eksempel fra byen Tuzla i Bosnien-Herzegovina, hvor borgmesteren og hans kolleger i 1990 ”(...) knocked on every door in the multiethnic town to talk, and listen, to the citizens – with a view to keeping alive the tradition of trust in their political representatives.” (Wilson 2007, 43) Man kan diskutere hensigtsmæssigheden i de initiativer, der her nævnes som en måde at involvere byens borgere i den demokratiske proces på. For det første synes den temmelig uorganiseret: i større byer vil det uvægerligt være svært at banke på alle døre, og ved en mere eller mindre tilfældig konsultation på offentlige steder, hvordan kan man da sikre sig, at alle føler sig socialt inkluderet i den demokratiske proces? Hvordan kan man være sikker på, at alle føler ansvar for (og finder fællesskab i) en fælles skæbne og fremtid? For det andet: kan man være sikker på, at byens ledelse tager borgernes ideer til efterretning? Eller handler det bare om at opbygge *følelsen* af at man bliver hørt? Ønskerne om bedre muligheder for direkte deltagelse i bymæssig politik, indflydelse på udkommet, samt en større grad af åbenhed og gennemsigtighed synes udbredt blandt forskerne, om end gode, konkrete eksempler synes at mangle.

Identitetsforankring og konfliktopfordring

Udover en identitetsmæssig forankring i et bymæssigt, demokratisk fællesskab, synes flere forskere tillige at pege på, at man må arbejde på at oparbejde en følelse af ”sted” i en by – for at skabe en større tilknytning til byen. For at gøre det, må der først og fremmest arbejdes på at skabe eller identificere en by’s identitet, der så kan ”markedsføres” til borgerne. I Manchester City har man lanceret en ”Sense of Place”-kampagne, hvori man gennem et 12-måneders program har søgt at klarlægge, hvad byen betyder for dens borgere. Kampagnen har blandt andet gennem research af byens historie, forskellige workshops og radio-programmer, fokuseret på lokal identitet og opmuntret borgerne til at tænke over, hvad byen betyder for dem. Hvordan den lugter og føles, og også, hvordan den måske kan opfattes forskelligt af forskellige typer af mennesker. Resultatet hævdes at være succesfuldt - med en større forståelse mellem byens forskellige borgere, samt en bedre fornemmelse for byens identitet. (Wood og Landry 2008, 249). Et lignende eksempel trækkes fra Leeds,

hvor man gennem en månedlang udstilling, kaldt "What Kind of Place?", har søgt at stimulere debat omkring forslag til stedet (Ibid, 249).

Som Florida udtrykte det, er byen med "the post-scarcity effect" blevet en vigtig del af identiteten hos den kreative klasse – en identitet, der ifølge Giddens er særdeles vigtig for det postmoderne individ. Det er ikke svært at forestille sig, at et klart billede af en bymæssig identitet, vil kunne adopteres i borgerens individuelle identitet og dermed bestyrke tilknytningen til byen: "*Byen er sådan og sådan og den er en del af mig*". På samme måde vil et klart billede af byens identitet måske kunne tilvejebringe en vis form for samhørighed: "*Vi er forskellige, men byen med dens ... er en del af os alle*".

Det vel nok altovervejende motiv for at fremme interkulturalisme og social inklusion på et bymæssigt plan, er ifølge Robin Wilson følgende: "A multiethnic society with few interconnections across ethnic boundaries is very vulnerable to ethnic disorders and violence." (Varshney hos Wilson 2007, 40). Neill og Schwedler er enige, idet det for dem handler om, hvordan man forhindrer "(...) difference and diversity becoming division and warfare – by constructing a politics which channels and negotiates conflict." (Neill og Schwedler 2007, 266) Wood og Landry er ligeledes enige i, at harmoni skal opnås gennem fredelig konflikt og debat. En af den britiske regerings store fejltagelser, siger de, har været at undertrykke konflikt og nægte at skabe rum for, at uenigheder kan blive hørt. I sidste ende, siger de, kan det have været skyld i nogle af de voldelige optøjer, England flere gange har oplevet (Wood og Landry 2008, 278). Fredelig konflikt skal også ifølge Wood og Landry føre til øget forståelse:

We may never fully know what it means to be someone other than ourselves, but if we can understand what factors and influences have made them see the world in the way they do, and we can also reflect upon how our own personal and group behaviours have been formed, we have the basis of a form of empathy upon which relationships can be built. (Wood og Landry 2008, 39-40)

For Wood og Landry er det empatien og forståelsen, der er motivet til at promovere interkulturalisme. For Ash Amin, professor ved University of Cambridge, og vice kansler ved University of Warwick, Nigel Thrift, opnås mellemmenneskelig forståelse netop gennem forhandling eller diskussion. Og det er det, der i sidste ende skal fremme medborgerskab: "Our belief is that in order to encourage citizenship as an everyday practice, people need to experience negotiating diversity and difference (...) Citizenship has to develop through its

practice, perhaps by taking individuals out of their daily communities.” (Amin og Thrift 2002, 150). Man kan måske påstå, at Amin og Thrift i virkeligheden her argumenterer for en vis form for kunstigt ”opsat” konflikt. Gennem en kreativ håndtering af konflikt skal der opbygges et aktivt og integrerende medborgerskab. Men hvordan kan politikere skabe rum for konflikt? Wood og Landry foreslår, at byen for eksempel kan engagere en flok ”mæglere”, der på gadeplan skal have direkte kontakt til sælgere, unge mv., og som kan opsnuse kommende konflikter, mægle mellem parter og eventuelt hjælpe mennesker til eksempelvis et godt arbejde (Wood og Landry 2008, 282).

New York startede i 1985 et *Resolving Conflict Creatively Program* (RCCP) for byens folkeskoler, og programmet køres nu over en længere periode i mere end 400 skoler spredt ud over USA. RCCP er et program i social og emotionel læring, der har til formål på sigt at afværge vold, skabe fredelig sameksistens i byer og lære børn at blive bevidste om - og skabe en retfærdig, solidarisk verden (Selfridge 2004). Der synes altså i forbindelse med konflikt at være stort fokus på børn og unge, måske fordi det ofte er blandt unge, i bandedmiljøer, at konflikter og vold ofte finder sted. Det synes da også fornuftigt at promovere en mellemkulturel forståelse blandt børn, fordi børn, som nævnt, internaliserer attituder, der skabes i barndommen. Men måske var det også hensigtsmæssigt at skabe fora for mennesker, eksempelvis ældre borgere, som kan nøjes med at diskutere eller skændes på roligere niveau? Kunne man ikke også forestille sig, at børn og unge påvirkes af den holdning, som eksisterer i familien? Måske kunne det lade sig gøre at komme volden til livs ved også at gøre en forebyggende indsats og lade konflikten få afløb - indenom.

Netværksdannelse

Foruden håndtering eller måske endda opmuntring til fredelig konflikt, ses også mellemborgerlige netværk som en af løsningerne på vold og fordomme, blandt andet hos Robin Wilson (Wilson 2007, 35-37). I skabelsen af en interkulturel by bliver et af hovedspørgsmålene derfor, hvordan man kan stimulere mellemfolkelige netværk. På baggrund af optøjerne i de nordengelske byer i 2001, fortæller Wilson, blev der iværksat en undersøgelse (The Cattle Report), som blandt andet gjorde klart, at byer som Oldham, Bradford og Burnley var opdelt af ”mure” – faktiske eller forestillede, bag hvilke borgerne levede pa-

rallele liv (Ibid, 39-40). Det handler om at bryde disse mure, konkluderer Wilson, blandt andet ved at stimulere foreningsliv, sammenslutninger, klubber, organisationer mv., alt fra læseklubber og Rotary klubber til "Kunst-klubber" osv. Men kan man tvinge mennesker til at omgås hinanden? Diskussionen, ligesom Amin og Thrifts' opfordring til faktisk at anspore konflikt, har uden tvivl nogle etiske komplikationer. Hvor meget bør det være tilladt at blande sig? Wilson hævder at "(...)it is perfectly legitimate and practisable to 'broker' such networks, including by assisting civic actors and NGO's to establish them." Wilson er ligeledes fortalende for at byer samler mennesker med forskellige religiøse baggrunde med jævne mellemrum for at diskutere kulturelle eller sociale problemstillinger, ligesom han påpeger muligheden for at afholde en interkulturel festival (Ibid, 40).

For Wood og Landry må byens ledelse ikke nøjes med at "mægle" netværk, men "opfordre" til interkulturel dialog: "(...)to ensure that knowledge about and between cultures occurs more seamlessly on a day-to-day basis." (Wood og Landry 2008, 249). De foreslår, at byplanlæggere begynder at tænke social inklusion ind i planlægningen af forskellige områder. For eksempel kan byplanlæggere have en tilbøjelighed, siger Landry, til at tænke i "hård" infrastruktur: veje, kontorbygninger, store "ikoniske" bygninger mv. I virkeligheden bør man begynde at tænke med følelserne i byplanlægningen. "Blød" infrastruktur sætter i stedet fokus på mødesteder, kommunikation og netværksdannelse og promoverer det, han kalder for "third places" – tredje-steder, der hverken er på arbejdet eller hjemme, men for eksempel en på café eller et bibliotek (Landry 2008, xxii). Den interkulturelle by er nemlig afhængig af noget, som ikke imødekommes af designerens og ingeniørens fysiske udformning af byen, noget, som man måske bedre finder på dynamiske markedspladser:

(...) they [markets] often exist in unremarkable settings but their vibrancy comes through the interaction between the people and products. The most successful markets are those where there is a wide diversity of products and suppliers. Sadly, cities often seem to overlook these factors, being far more concerned with the physical form of public places. (Wood og Landry 2008, 259-260)

Opgaven her skal vende tilbage til markedspladsen. I en undersøgelse i Lewisham og Bristol blev byens borgere sat til at identificere byens interkulturelle mødesteder. Resultatet blev almindelige, dagligdags mødesteder: biblioteker, skoler, frisører, sportsklubber, mar-

keder, ungdomscentre mv. Det er på disse steder, forskellige typer af mennesker mødes "(...)in new settings which disrupt familiar patterns and create the possibility of initiating new attachments" (Sandercock hos Wood og Landry 2008, 260). Man kan imidlertid diskutere, hvorvidt mødet på disse steder i virkeligheden fører til nye relationer. Kan man være sikker på, at sådanne møder fører til dialog, og derigennem afføder empati og forståelse?

Amin og Thrift afviser ideen om, at offentlige steder, som for eksempel en park, skulle generere nye bekendtskaber. Nogle mennesker, påstås der, kommer netop i parken for at være alene – altså anti-sociale. De hævder at "At best, public spaces can be seen as spaces of tolerance and sociability, perhaps gathering points on particular occasions" (Amin og Thrift 2002, 137). Man kan, ifølge dem, ikke regne med, at offentlige steder skaber netværk. Diskussionen er interessant, og man kan måske hævde, at hvis ikke sådanne offentlige byrum afstedkommer deciderede netværk, så kan de om ikke andet være zoner, hvor byens kompleksitet manifesteres i borgerens bevidsthed. Det vil medvirke til at skabe en "følelse af sted". Her vil man blive opmærksom på byens identitet som et miks af mange forskellige typer af mennesker, og det vil desuden medvirke til at skabe den dynamiske storbyatmosfære, som Florida gentagne gange efterlyser. Måske kan man endda formode, at en konstant konfrontation med byens kompleksitet – eksempelvis gennem møder i parker eller på andre offentlige steder, kan være med til at udvide "komfortzonen" hos forskellige mennesker – såfremt, selvfølgelig, at mødet foregår på fredelig vis. Måske kan man her potentielt opbygge en vis tryghed eller tillid til andre mennesker.

I en nyligt publiceret artikel fra *The New York Times* med titlen *No Longer Burning, the South Bronx Gentrifies* (25. marts 2012) fortæller journalist Joseph Berger historien om, hvordan South Bronx-kvarteret i New York, der har været en af de store, sorte ghettoer i USA, begynder at blive befolket af andre etniske grupper. Blandt andet på grund af områdets billige boliger, fremfører Bergen. Men ifølge byplanlægger Sam Goodman, 59, skyldes det også New York'ernes øgede komfort med mennesker, der er forskellige fra dem selv. Goodman siger:

My generation, people who grew up in the 1960s and 1970s, we don't place the kind of emphasis as to whether or not the person across the hall prays in a mosque, a synagogue or a church (...) In my parents' generation, most of New York's communities were defined by race or ethnicity. (Goodman hos Berger 2012)

I 2008 flyttede blandt andet Mr. og Ms. Moore til området med deres dengang 2½-årige søn – ifølge Ms. Moore blandt andet fordi hun godt kunne lide diversiteten på legepladsen: "I just feel it's a great way to raise our children around all different kinds of people, to start them with an accepting outlook in life." (Ms. Moore hos Berger 2012) Hvordan den øgede komfort med forskellige typer af mennesker er blevet tilvejebragt, fortæller artiklen ikke noget om. Det kan dog ikke afvises, at det har at gøre med hyppige møder eller interaktion – og derigennem en øget tryghed.

Det ovenstående citat vidner også om en større fleksibilitet hvad angår foretrukket bopæl. Wood og Landry hævder, at dannelsen af sorte ghettoer i USA i 1950'erne var resultatet af bevidst politik: man ønskede at inddæmme denne gruppe til dele af byen. Det samme, hævder de, gjorde sig ligeledes gældende i nogle britiske byer så sent som i 1960'erne. Når integrerede boligområder er vigtigt, skyldes det at muligheden for socialt miks og netværksdannelse øges – også på andre parametre. Wood og Landry lægger sig op ad ideen om, at integrerede boligområder: "(...) shapes so much of our formal and informal social interaction. It is particularly closely related to the education agenda, as housing patterns will often determine school catchment areas and, therefore, the social interaction beyond the school gate." (Cantle hos Wood og Landry 2008, 117) Bopæl vil også være bestemmende for andre typer af social interaktion, siger de, for eksempel de, der knytter sig til sport og fritid. Man kan naturligvis diskutere, hvorvidt bopæl nødvendigvis behøver at føre til direkte interaktion. Det er heller ikke alle steder, at bopæl også er bestemmende for hvilken skole, børn skal gå på – for eksempel i lande med "fritvalgsordninger". Derudover kan man tvivle på, om der vil skabes netværk gennem sport og fritid. Måske vil beboere i integrerede boligområder også frit vælge mere kulturelt homogene sportsklubber mv. Men, kan man påstå, måske kan integrerede boligområder udvide komfortzonen endnu mere, så det på sigt også bliver bekvemt og betryggende at gå endnu længere.

Apropos børn og det at give dem "an accepting outlook in life" (Jf. ovenstående artikel fra New York Times), er integreret uddannelse en anden faktor, som både fremhæves af både

Zachary, Wilson, Wood og Landry som essentiel for netværksdannelse på tværs. For det første, siger Wood og Landry, opnår eleverne gennem et interkulturelt uddannelsessystem en tro på at "(...)the dynamic cultures of the various groups that make up the UK are a fundamental part of their identity(...)"(Wood og Landry 2008, 261). Det betyder faktisk, at man på den måde på sigt opnår et nationalt fællesskab, der går på tværs af kulturer, fordi diversiteten har været en del af identiteten fra man var barn. Ligesom Zachary fremhæver den kreative kompetence som resultatet af integreret uddannelse (kapitel 1), fremhæver Wood og Landry tillige de fordele, de ser ved samme. Her er den kreative kompetence dog listet som nr. 5, overhalet af eksempelvis kulturel kompetence, emotionel og spirituel kompetence, lingvistisk og kommunikativ kompetence samt borgerlig kompetence på 1.-4.pladsen. Wilson er enig, og henviser til en undersøgelse fra Nordirland, der omhandler langtidseffekten af integreret uddannelse hos unge mennesker. Resultatet af undersøgelsen vidner således om, at "integrerede elever" bibeholder en mere tolerant tilgang til forskellighed i mange år efter at have forladt skolesystemet (Wilson 2007, 44). Det er disse integrerede elever, der (ligesom blandt andet også blandingsægteskaber) ifølge Wilson er "(...)the network makers of tomorrow." (Ibid, 44).

Skolen kan i øvrigt også bruges til at identificere byens identitet, som et eksempel: "The Belonging to Blackburn Campaign" i Nordvest-England fortæller om. Initiativet bestod her til dels af en omfattende plakat-kampagne, der satte fokus på fælles værdier og fælles fremtid. På plakaten med overskriften: "Many live...many faces...all belonging" afbildedes en kompleks menneskemængde: unge og gamle, folk fra forskellige etniske grupper, invalide samt mennesker med forskellig arbejdsmæssig baggrund. Derudover foregik kampagnen i byens skoler med et "My Home Town"-projekt, hvor elever skulle reflektere over, hvad byen betød for dem. Resultatet var også her, hævdes det, succesfuldt medvirkende til at skabe dialog og interaktion mellem forskellige kulturer (Wood og Landry 2008, 265-267).

Man kan argumentere for, at mange af de samme dynamikker, der foregår i en integreret skole, også foregår på en integreret arbejdsplads. Dernæst kan man så stille spørgsmålstejn ved, om voksne på samme måde som børn kan tilegne sig eksempelvis emotionelle og spirituelle kompetencer eller kommunikativ kompetence. Mange er jo enige om, at de sociale attituder, der opbygges i barndommen eller i den tidlige ungdom, manifesterer sig og fort-

sættes gennem voksenlivet. Til gengæld er der ikke tvivl om, at arbejdspladsen er et af de steder, hvor voksne i et flerkulturelt samfund vel nok stifter mest kontakt med mennesker af anden kulturel baggrund. Her er der direkte kontakt, for eksempel gennem ”teambuilding”-kurser, arbejdsmæssige opgaver og forskellige arrangementer. Spørgsmålet er, om interaktionen foregår mest af pligt, eller om den også rækker ud over arbejdssituationen.

En af de ting, der synes taget for givet når forskerne søger at udrede, hvordan man kan skabe social-psykologisk attraktivitet i en storby, er, at mennesker trives hvor der hersker ro og harmoni – hvor man kan afværge uro og optøjer. Det er blandt andet det, der ofte fremføres som motiv for interkulturalisme: gennem interkulturel dialog og interaktion skal man sikre empati og forståelse, afvæbne fordomme og dermed skabe fredelig sameksistens. Det var ligeledes ønsket om fredelig sameksistens, der gjorde op med multikulturalisme og assimilationisme: begge fejlede de tilsyneladende af forskellige grunde i den opgave. Antagelsen om, at ro og harmoni er vigtig for borgerens trivsel er måske heller ikke fejlagtig: interkulturelle tiltag kan jo på den måde ansues som en assistance til retsvæsenet. Med andre ord hører afværgelsen af vold og kriminalitet jo til en af de mest grundlæggende værdier for demokratiet – sikret gennem retsvæsen og ordensmagt. At stille spørgsmålstegn ved, hvorvidt fredelig sameksistens er essentielt for menneskelig trivsel, er derfor det samme som at stille spørgsmål ved et grundlæggende fundament for demokratiet. Alligevel kunne man godt ønske en berøring af emnet blandt forskerne.

Man kunne også godt ønske sig et mere nuanceret syn på interkulturalismen. Er harmoniseringsprocessen – for eksempel gennem dialog, interaktion, integreret uddannelse og fredelig konflikt – ubetinget godt? Hvad med kulturelle unika? Og hvilke fordele (hvis nogen) er der ved multikulturalisme eller assimilationisme? Dernæst kan man også stille spørgsmålstegn ved interkulturalismens etiske dilemmaer: hvor meget kan man tillade sig at ”konstruere” nationale eller bymæssige fællesskaber? Hvor meget kan man mægle eller opfordre til interaktion? Skal man se det som ”indoktrinering og manipulation” eller ”opmuntring til god opførsel”?

En anden ting, der fremhæves som vigtigt for en social-psykologisk trivsel, knytter sig til *identitet*. I et komplekst samfund er det vigtigt at tillade opbyggelsen af en bestemt, hen-

sigtsmæssig identitet: noget, der ifølge Giddens bliver særligt magtpåliggende for det postmoderne individ. For immigranter især, er alt rykket op med rod. Man søger derfor steder at "plante" eller forankre sin identitet. Som det er diskuteret, kan man måske påstå, at de multikulturelle politikker forstærkede nogle identitetsmæssige tilhørsforhold, som ikke var hensigtsmæssige. Man "markedsførte" nogle fællesskaber, der adskilte mennesker i stedet for at integrere. Ved assimilation hævdes det, at man "berøver" mennesker en væsentlig del af deres identitet, hvilket ofte fører til frustration, krænkelser og optøjer. I det interkulturelle samfund, siger flere forskere, må fællesskabet derimod nås gennem nogle universelle værdier: medborgerskab gennem aktiv deltagelse, gennemsigtighed og åbenhed. Hvordan den demokratiske deltagelse rent konkret skal udmøntes, kan være svært at sige, ligesom det kan diskuteres, hvorvidt fællesskabet dyrkes bedst på et nationalt eller et bymæssigt plan. Derudover, siger forskerne, skal man udvikle en bymæssig identitet, således at den kan blive en del af den almindelige borger. En bymæssig identitet vil samtidig skabe fællesskab på tværs – og en "følelse af at høre til".

Sidst, men ikke mindst, fremfører forskningen, må man forsøge at skabe netværk. Udover de etiske dilemmaer, der knytter sig hertil, kan det også være svært at konkretisere, hvordan man skaber disse netværk på tværs, især hvis mange faktisk foretrækker det velkendte og forudsigelige i en vis "komfortzone". Skal netværk skabes i det offentlige byrum eller gennem integrerede arbejdspladser, boligområder eller integreret uddannelse? Skal byplanlæggere tænke i blød infrastruktur, eller – som Amin og Thrift påpegede, vil det alligevel ikke skabe dialog på tværs? Er det omsonst? Eller kan det om ikke andet skabe en øget trykthed?

Der er således mange forskellige aspekter knyttet til bymæssig attraktivitet. I det ovenstående er en "social-psykologisk" attraktivitet diskuteret, selvom det eksempelvis også kunne have været spændende at udforske en økonomisk attraktivitet: hvordan kan økonomiske gevinster (i form af for eksempel lave skatter eller et velbetalt arbejde) være med til at tiltrække eller fastholde kompleks, veluddannet arbejdskraft? Det kunne ligeledes være interessant at undersøge nærmere, hvordan arbejdsplads eller skole kan bruges som et rum for interkulturel dialog og netværksdannelse. I denne opgave, er det ikke desto mindre valgt – af plads- og interesse-mæssige hensyn - at der i det følgende kapitel tages et tættere kig på de muligheder, det *offentlige byrum* har for at gøre byen attraktiv.

Kapitel 3: Potentialer for det offentlige byrum

I dette kapitel bliver nogle særligt udvalgte eksempler på offentlige byrum analyseret i forhold til, hvorvidt de kan medvirke til at skabe social-psykologisk attraktivitet. Byrummene er valgt som eksempler, fordi de via deres forskellighed giver plads til relevante, uensartede diskussioner. Analysen foretages fortrinsvist på baggrund af diskussionerne i kapitel 2. Her gælder det altså først og fremmest mulighederne for at bruge byrummet til at skabe social-psykologisk attraktivitet gennem eksempelvis interkulturel interaktion, fællesskab, identitetsforankring, social inklusion og netværksdannelse. Diskussionen nuanceres af teorier omkring, hvordan det pågældende byrum kan betragtes ud fra en mere kulturelt betinget attraktivitet. Det er nemlig i forhold til typen af aktiviteter og initiativer, man måske i højere grad kan målrette attraktiviteten mod veluddannede. Kapitlet søger altså via forskellige perspektiver på nogle bestemte offentlige byrum, at diskutere sig frem til, hvorvidt de har potentiale for at gøre sig attraktive for kompleks, veluddannet arbejdskraft.

Vigtigheden af ”tredje-steder”

Det offentlige byrum kan som nævnt ses som et ”tredje-sted”, - et sted, der ifølge den amerikanske professor i sociologi og antropologi, Ray Oldenburg (f. 1932), hverken er hjemme eller på arbejdspladsen. I sin bog *The Great Good Place* (1989) fremfører Oldenburg sin teori om amerikanske tredje-steders betydning for det gode liv: de tilbyder sig nemlig som steder for intimitet og fællesskab i det samfund, som han ellers anser for - til en vis grad - at være fremmedgjort. Tredje-stederne, som ifølge Oldenburg er for eksempel café, frisør, pub, gade eller bibliotek, er steder, hvor atmosfæren er *legende*, og hvor en uformel stemning og glæden ved fællesskabet beriger en persons liv gennem eksempelvis dialogen med andre. På baggrund af samme kan stederne også bidrage til en udvidelse af personlige holdninger og perspektiver. Derudover kan de potentielt være steder, hvor påskønnelsen for det offentlige, sociale liv næres. Oldenburgs bog er ganske passioneret. Han hævder, at byplanlæggere har skabt miljøer, der er fjendtlige overfor uformel, social interaktion (Oldenburg 1989). Har han ret?

I antologien *Celebrating the Third Place* (2001) har Oldenburg samlet forskellige artikler, der på den ene eller den anden måde promoverer spændende tredje-steder fra forskellige

amerikanske byer. I introduktionen viderefører han sin kritik af det fremmedgjorte, amerikanske samfund: "(...) what governments do is done remotely and impersonally; its focus is on our weaknesses and dependencies and its policies define us accordingly." Han fortsætter: "(...) Americans have been growing further apart from one another. Lifestyles are increasingly privatized and competitive(...)" (Oldenburg 2001, 2). Det er her, argumenterer Oldenburg, at tredje-stederne tilbyder sig som rum for fællesskab og nærhed, hvor man kommer hinanden ved. Hvorvidt offentlige byrum så også nødvendigvis genererer interaktion, skal diskuteres senere i kapitlet.

Oldenburgs påstand er dog interessant. Det er netop i politiske og samfundsfaglige miljøer ofte diskuteret, hvorvidt velfærdsstaten er u hensigtsmæssig derved, at den fratager mennesker forpligtelsen til at drage omsorg for andre. Velfærdsstaten, hedder det, spænder et "sikkerhedsnet" ud under dens borgere og sikrer derved at ingen "falder igennem" – og for eksempel ender i fattigdom. Konsekvensen, hævder kritikere, kan imidlertid være, at mange mennesker bliver ensomme, fordi man er hinanden uvedkommende, man har nok i sit eget og lever sit eget private liv. De andre skal jo nok klare sig. Så kan man jo derefter filosofere over, om USA så også er det land, hvor staten tilbyder det største sikkerhedsnet. Uanset hvordan man dømmes velfærdssamfundet, er det imidlertid interessant, at Oldenburg ser de offentlige byrum som "livreddere" der, hvor velfærdssamfundet har "faldgruber". Kan tredje-steder gøre sig attraktive på en social-psykologisk front derved at de værner mod ensomhed?

Som det blev diskuteret i kapitel 2, var Landry enig i vigtigheden af interaktion og dialog. Han mente netop at planlæggere bør tænke i "blød" infrastruktur, og altså fokusere på bymiljøets potentiale for at skabe mødesteder, interaktion og fællesskab. Foruden at stimulere både kvaliteten, kvantiteten og variationen af tredje-steder, kan det ifølge Wood og Landry være nyttigt at tænke mulighederne for interaktion ind i arkitekturen. I London-bydelen "Tower Hamlets", eksempelvis, har arkitekten David Adjaye skabt konceptet "Idea Store" – et bibliotek, som dog ikke ligner et helt almindeligt bibliotek, men adskiller sig ved dets mål: at bringe mennesker sammen. Wood og Landry hæfter sig i øvrigt ved det arkitektoniske særpræg på bygningen: "It does not have a defined threshold between street and library so one is drawn inside without feeling one is crossing any kind of boundary. This helps to create the sense of neutrality of the space that encourages users to interact."

(Wood og Landry 2008, 191) Det hævdes således, at den arkitektoniske udformning på bygninger kan have væsentlig betydning for stedets evne til at skabe interaktion. Tanken er spændende.

Men hvorfor er blød infrastruktur, interaktion og uformelle, sociale miljøer så vigtige? Landry er ligeledes enig med Oldenburg i, at atmosfæren i det offentlige byrum er *legende*. Han siger, at de er steder "(...) of discovery, of expanding one's horizons, of the unknown, of surprise, of experiment and of adventure" og hævder i øvrigt at "Public space (...) is a multifaced concept at the heart of the creative milieu" (Landry 2008, 119) Hermed tager Landry i bogen *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators* (2008) et lidt andet syn på det offentlige byrum end det, der præsenteres i Wood og Landry's bog *The Intercultural City: Planning for Diversity Advantage* (2008). Sidstnævntes syn på det offentlige byrum diskuteredes i kapitel 2. Her var der fokus på det offentlige byrum som interkulturel mødezone, på identitetsforankring og på fællesskab. Fortolkningen af byrummet i Landry's egen bog synes imidlertid at lægge sig mere op ad Florida's efterlysning af atmosfære som idégenererende, innovations-skabende og derved essentiel for den kreative klasse. Ifølge Florida søger veluddannede at få stimuleret en kreativ åre, for eksempel gennem bare at se på mennesker - med det engelske udtryk: 'people-watching':

Take the experience of strolling through a good street in, say, New York, or the city of your choice. The first thing that strikes you is the sheer visual variety of the people. Many ethnic groups are present, of course, in various ages, conditions and sizes, and this alone is thought-provoking. You may find yourself to meditate on the history of our species (...) You may find yourself meditating your own history (...) And for many people, the experience of this picture is exhilarating (...) One has the awareness of the possibilities of life." (Florida 2002, 186)

Både Florida og Landry synes at sætte fokus på byrummets underholdningsværdi, frem for byrummet som mødezone, potentielt rum for interaktion og for eksempel også som værn mod ensomhed. Er den ene fortolkning af offentlige byrum mere rigtig end den anden? Eller er der flere potentialer? For det første argumenteres der for, at byrummet kan have en social-psykologisk værdi: det kan ses som et interkulturelt rum, der skaber harmoni, fællesskab og identitetsforankring for byens borgere. På den anden side kan tredje-steder ses som dynamiske, inspirerende steder, der *via* interaktion og liv skaber underholdning og atmosfære. Eller er det omvendt?

Man kan også argumentere for, at det offentlige byrum er vigtigt – ikke kun for individet, men for byens image og ansigt udadtil. Hvilke signaler sender en by til dens besøgende? Man kan sige, at image, signalværdi og markedsføring er vigtigt for alle storbyer, især af hensyn til mere overordnede politiske eller økonomiske interesser. Det offentlige byrum kan således betragtes som et vigtigt led i promoveringen, idet det som ”byens ansigt” kan gøre opmærksom på mulighederne for her at leve ”det gode liv”.

I det følgende diskuteres det offentlige byrum imidlertid ud fra et mikro-perspektiv, nemlig ud fra, hvorvidt det kan gøre sig attraktivt for den individuelle borger. Og selvom både Oldenburg, Wood, Landry og Florida udtrykker begejstring, er der flere ting, man må stille spørgsmålstegn ved, når man tager et kig på byrummet. For eksempel: er offentlige steder i virkeligheden altid ”neutrale”? Er al interaktion positiv? Hvordan kan man tiltrække forskellige mennesker til samme sted? Kan man regne med, at det at tiltrække forskellige mennesker til et sted også nødvendigvis genererer interaktion? Og, hvis ikke, kan det så alligevel have en underholdningsværdi?

Markedspladsen

Det var især med anlæggelsen af en festival-markedsplads (1980) og et nationalt akvarium ved havnefronten (1981), at der for alvor begyndte at strømme mennesker til Baltimore. Indtil da havde byen igennem en årrække været i forfald: arbejdskraften forsvandt, og de økonomiske vækstakser pegede nedad. Byudvikleren, James Rouse, i samarbejde med arkitekten Ben Thompson, udviklede nu en vision om, at Baltimore skulle promoveres som en ”Sjov By”. I de følgende år kunne Baltimore føje en koncert sal, museer og andre kulturelle foretagender til programmet af aktiviteter, der i hovedtrækkene skulle være gratis. Ben Thompson holdt fast i, at byen skulle beholde sin historiske autenticitet, blandt andet gennem en genudnyttelse af gamle industribygninger. Tiltagene gav pote. Byens succesfulde regenerering betød, at der i 1983 var omkring 4000 repræsentanter fra byer i 87 lande, der besøgte Baltimore for at lære, hvordan denne opblomstring var foregået (Ward 2006, 272-74). Det var især markedspladsen der trak folk til byen. Også den var designet som en markedsplads i ”gammeldags” forstand med små, individuelle boder, der solgte spændende, anderledes produkter og derved adskilte sig markant fra byens øvrige shopping

centre og kædebutikker (Ibid, 275-76). Rouse havde nemlig fundet ud af, at mange amerikanere hungrede efter en romantiseret forestilling om en levende, traditionel by (Ibid, 277). Ward påpeger, at Rouse's Baltimore-model efterhånden er gået hen og blevet global - flittigt efterlignet i byer verden over.

Ifølge Wood og Landry har markedspladsen en årtusind-lang historie bag sig. Langdistance-handel kan, ifølge Wood og Landry have foregået på tværs af kulturer i måske op til 150.000 år, selvom den måske har været mere eller mindre udbredt på særlige egne og til bestemte tider. Eksempelvis var interkulturel handel udbredt omkring Middelhavet i de græske og romerske riger, ligesom vikingerne anlagde særlige handelsruter. Mere systematiseret blev handlen med anlæggelsen af købstæder, eksempelvis hansestæderne i Tyskland (Wood og Landry 2008, 148) Man kan sige, at markedspladsen som fænomen har en kortere historie i USA, grundet en senere opdagelse af det amerikanske kontinent, end den har i Europa.

Måske netop også derfor, synes markedspladsens rolle for Wood og Landry, der ofte tager udgangspunkt i britisk historie, forstået som et rum for interaktion mellem forskellige kulturer, hvor: "(...) people physically encounter someone who is visibly distinct from them, who speaks and dresses differently and who offers unusual cultural goods and experiences." (Ibid, 148) Rouse har derimod fokus på en mere kulturel eller underholdningsrelateret attraktivitet: morskab og oplevelse. For Wood og Landry er markedspladsen en vigtig mødezone, fordi der her opstår intime interaktioner mellem køber og sælger. De tager bydelen West Ham i London som eksempel: "Queens Market in West Ham bears the evidence of successive waves of immigration to this part of London over the last century. It is widely acknowledged as a place for positive intercultural encounter." (Ibid, 157) Wood og Landry påpeger ligeledes potentialet for interaktion mellem sælgerne på en markedsplads, mennesker som mødes igen og igen. De lægger sig i øvrigt op ad følgende fortolkning af Queens markedet:

There was a general sense that having these spaces of regular contact, rather than more formally organized occasions for engagement (such as multicultural events in parks) – which do not attract everyone – were more important settings for developing tolerance and 'interethnic understanding.' (Dines et al hos Wood og Landry 2008, 158)

Der argumenteres altså for, at den interaktion, der ansføres på en markedsplads, bakkes op af en mere underholdningsrelateret attraktivitet. Her udøves netop interkulturalismen gennem direkte (og for sælgerne – gentagen) interaktion og potentiel netværksdannelse i en situation, der dog udlægges på en anden måde: som uformel morskab. Man kan således argumentere for, at de to former for attraktivitet hensigtsmæssigt bør støtte hinanden, fordi interkulturalismen mistrives under mere formelt tilrettelagte arrangementer.

I samme forbindelse giver Wood og Landry et eksempel fra Bradford. Her har man gennem et integreret bolig-projekt organiseret forskellige kulturelle aktiviteter som for eksempel madlavningskurser, træningsprogrammer og dansekurser. En af planlæggerne siger: "We are trying to find the best way of delivering community cohesion through activities which people can enjoy as well as learn from." (Soyful hos Wood og Landry 2008, 125). De succesfulde initiativer fra Bradford støtter således ideen om, at morskab kan benyttes som middel til at skabe interaktion og trivsel.

For Florida vil en markedsplads være et udtryk for deltagerorienteret kultur på gadeplan, noget, han mener i høj grad tiltrækker den kreative (veluddannede) klasse. For Florida er det i særlig grad det sociale miljø – et dynamiske, interkulturelt, tolerant miljø, der for eksempel kan observeres fra en café i nærheden, der virker tiltalende på de veluddannede. Et miljø, der i kraft af sin diversitet kan stimulere en kreativ åre og derigennem generere nye ideer. Og hvor er det bedre at finde end på markedspladsen? Det får da også Florida til at sige at "(...) regions should develop strategies to bolster their openness to diversity and invest their resources in the development of vibrant local artistic and cultural communities".

Man kan argumentere for, at Florida's forkærlighed for diversitet ejer en "eksotisk distance". Ifølge ham kan veluddannede godt lide *tanken* om, at byen gør noget for at skabe tolerance og trivsel blandt forskellige typer af mennesker, skønt man ikke nødvendigvis selv ønsker at være en del af fællesskabet men blot *observere*. Ifølge Wood og Landry kan denne form for "exoticizing a culture", for eksempel gennem kendskab til udenlandsk mad, være klasse-relateret: det kan have at gøre med prestige i stedet for at være fokuseret på "(...) the day-to-day realities of living together and getting on." (Wood og Landry 2008, 185) Men, kan man spørge, er det i virkeligheden er et problem? Kunne man forestille sig, at en markedsplads kunne være attraktiv for forskellige mennesker på forskellige måder?

Mens nogen vil have gavn af en potentiel netværksdannelse eller en ”udvidelse af komfortzonen”, vil andre måske tiltrækkes af markedet, fordi kendskabet til eksempelvis udenlandsk mad eller andre produkter genererer en vis form for prestige blandt ens pårørende, eller fordi den stimulerer en kreativ åre. Måske får de lidt af begge dele? Giver eksempelvis markedet ikke rum for både ”eksotisk distance” og ”intim interaktion”?

Dernæst kan man spørge: er det umuligt at forestille sig, at en markedsplads vil være attraktiv, netop fordi den *kan* begge dele? Florida synes nogle gange at tage for givet, at mennesker fra den kreative klasse *har* venner, der kan imponeres. Han siger: ”Creative people have always been motivated by the respect of their peers.” (Florida 2002, 78) Men hvis et medlem fra den kreative klasse er flyttet til en anden verdensdel, hvor vedkommende ikke kender nogen mennesker, kunne man da ikke forestille sig, at den person kunne ønske sig at etablere netværk udover dem, man eventuelt vil kunne vedligeholde gennem internettet? Nogle gange synes Florida at tage for meget udgangspunkt i sig selv: et typisk medlem fra den kreative klasse analyseres ofte ud fra en indirekte antagelse om, at vedkommende er en hvid, veluddannet, etnisk amerikaner, skønt han i sin lovprisning og formelle definition af den kreative klasse inddrager en meget kompleks, sammensat folkemængde.

Påstanden er således her, at den attraktive storby for veluddannede, både vil kunne involvere netværksdannelse og identitetsforankring, såvel som for eksempel et ”dynamisk, inspirerende storbybillede” og ”eksotiske, kulturelle begivenheder”. Måske er det ikke nogen dum idé, at interkulturalismen kamufleres i en ”morskabs-pakke”. For de, der kun søger det interkulturelle med en armslængdes afstand, kan man dog rigtignok stille spørgsmålstegn ved nobelheden i, at man måske ”brander” sig på at være tolerant og ”multikulturel”, hvis man i virkeligheden er fløjtende ligeglad med alt andet end netop - prestige og underholdning.

Parker og andre ”natur-steder”

Et sted, der umiddelbart synes ideelt som offentlig mødezone, er byens parker. Florida siger da også, at parker med eksempelvis løberuter er meget attraktive for veluddannede, fordi de generelt er mere fysisk aktive end gennemsnittet, og fordi de samtidig favoriserer muligheder for aktivitet, der ikke nødvendigvis skal passe ind i nogen bestemt tidsramme. Udendørs rekreative områder bliver dermed vigtige, men, kan man spørge, er de også potentielle zoner for interaktion? Som det blev diskuteret i kapitel 2, var Amin og Thrift skeptiske: de mente, at mange også ofte kom i parken for netop at være *alene*.

Der er dog andre, der mener noget andet. I en undersøgelse fra 2006 fortæller en britisk kvinde, der ofte løber ture gennem en park, om hvordan udvekslingen af smil den ene dag, måske bliver til et ”hej” den næste. Hun fortsætter med at sige, at selvom man ikke kommer til at lære mennesker at kende på et dybere plan, så vil man nok alligevel sige hej igen, hvis man møder de samme mennesker på gaden. Hun slutter: ”And that’s the beginning of a community” (hos Wood og Landry 2008, 183). Man kan således argumentere for, at hvis parker på den måde ikke skaber direkte interaktion, så kan de være zoner, hvor komfortzonen kan udvides, og hvor man kan opbygge en vis velvilje byens borgere imellem. Måske handler det også om at oparbejde en vis tillid til andre mennesker, så det føles trygt at færdes i offentlige parker. Og det kan jo netop også betragtes som et fælles mål. Byens diversitet får tillige, som nævnt, rum for at manifestere sig i borgernes bevidsthed, hvilket også kan medvirke til at opbygge en fornemmelse for ”sted”. Samtidig påstår Florida jo netop, at det er denne form for ”løs”, flygtig kontakt, der kan virke tiltalende på veluddannede. Den behøver således ikke være aldeles nyttesløs.

I forbindelse med brugen af offentlige byrum som mødezoner, er det også nødvendigt at forholde sig til, hvorvidt de er ”neutrale”, eller henvender sig mest til en bestemt gruppe. For eksempel siger Wood og Landry at ”Wilder and more natural areas have often been perceived by minorities as unwelcoming or defined culturally as solely ’white’.” (Ibid, 178) Eller også, siger de, bruger forskellige typer af mennesker ”(...) different parts of their local park in different ways, at different times.” (Ibid, 179). For at overkomme sådanne problemer har man blandt andet i England iværksat et ”Mosaic Project”, som skal promovere engelske nationalparker blandt etniske minoriteter. Ved at engagere indflydelsesrige repræsentanter for byens minoritetområder og gøre dem til ”community champions”,

arrangeres der eksempelvis gåture, mountainbike-ture, familie-skovture eller lejrture i udvalgte nationalparker. Det er således meningen, at de udvalgte repræsentanter skal opfordre deres bagland til at bruge nationalparkerne oftere. På den måde gør man stederne mere neutrale.

På hjemmesiden: www.mosaicnationalparks.org læses det, at kun ca. 1% af de besøgende i Englands nationalparker er fra en anden etnisk minoritetsgruppe, skønt de udgør ca. 10% af den samlede befolkning. Nationalparkerne søges promoveret overfor forskellige mennesker, ved at de på hjemmesiden lægges ud som en del af en fælles kulturarv. Gennem brugen af dem kan man forestille sig, at der ligeledes opbygges en følelse af "sted", at identiteten i højere grad knyttes til nationen eller lokalområdet (eller måske begge dele?). Har man nogensinde læst national-romantisk litteratur for eksempel, ved man, at naturskildringer og oparbejdelsen af kærlighed til naturen, kan virke nationsopbyggende. Her er der noget, alle holder af, og som alle er fælles om.

I Handsworth Parken i Birmingham har man også søgt at fremme brugen af parken blandt forskellige typer af mennesker og derved gøre parken mere "neutral". Her har man udpeget fire personer, der med forskellig kulturel baggrund, har fået til opgave at holde opsyn med parken. Initiativet hævdes at have betydet en markant forøget kommunikation, brug og tryghed mellem byens borgere (Wood og Landry 2008, 180). Ideen med at engagere særlige personer fra minoritetskulturer, der så kan fungere som repræsentanter og påvirke og inddrage deres egen omgangskreds, synes at være en udbredt, ofte fungerende løsning på at skabe neutrale, interkulturelle rum.

Flere er dog enige om, at de bedste vilkår for interkulturel interaktion opnås i offentlige byrum, eller tredje-steder, som er neutrale fra starten af – og altså ikke har en "farvet" historie. Oldenburg siger: "The neutral ground (space upon which one is not burdened by the role of host or guest) of third places offers the great ease of association so important to community life." (Oldenburg 1989,). Wood og Landry eksemplificerer denne type af "neutral grund" med Tysklands interkulturelle haver. Haverne, der hævdes at være inspireret af "community gardens"-fænomenet i mange amerikanske storbyer, søger at integrere mennesker fra forskellige kulturer ved at tilbyde dem leje af et stykke jord i en "interkulturel have". Jorden kan dyrkes som køkkenhave, når man har tid og lyst. De små haver ligger side om side, så dialog er oplagt, og der afholdes for eksempel gerne grillfester hen over

sommeren. Potentielt vil mennesker fra forskellige kulturer involvere deres familier i sammenkomsterne, og påvirke deres bagland til en mere tolerant attitude overfor forskellighed. Og så er det vist i øvrigt anerkendt, at naturen har en positiv indflydelse på sindet. De interkulturelle haver er efterhånden udbredte i mange europæiske storbyer, inklusive England.

Man kan selvfølgelig også her diskutere, om sådanne interkulturelle haver tiltaler veluddannede. Florida mener for eksempel, at veluddannede favoriserer aktive, "adventure"-lignende fritidsaktiviteter så som rafting, surfing, kajak eller telemark ski (Florida 2002, 171). På den anden side argumenterer han ligeledes for, at den kreative klasse tiltrækkes af naturskønne, rekreative områder, ligesom han siger, at de favoriserer deltager-orienterede aktiviteter og mere uformelle kulturelle rammer, hvor man kan være vidne til byens diversitet ved at befinde sig midt i den (Ibid, 180-83). Florida afviser således mere formelt arrangerede begivenheder, "Big-ticket attractions" som uattraktive for den kreative klasse. Der er således også mange emner i Florida's teori, der taler for, at veluddannede tillige kunne finde glæde i interkulturelle haver.

Måske kan man oven i købet stille spørgsmålstejn ved, hvorvidt veluddannede nødvendigvis altid foretrækker de mere action-fyldte, adventure-lignende aktiviteter. Eller som han siger: "(...) a creative life packed full of intense, high-quality, multidimensional experiences." (Florida 2002, 166) En ny trend – "SlowLife"-bevægelsen vidner eksempelvis om et behov, også blandt veluddannede, for at redefinere kvalitet og autencitet, og for at sætte tempoet ned i en ofte travl og kaotisk hverdag (se www.slowmovement.com). Det kan man gøre ved at tage sig god tid – til for eksempel at dyrke jorden og tilberede sund mad (SlowFood-konceptet) eller ved at tage sig tid til at skabe kreativt håndarbejdsdesign (SlowDesign-fænomenet). Man kan mistænke SlowLife-bevægelsen, der efterhånden bliver mere og mere udbredt i mange vestlige lande, for netop at være en modbevægelse til postmodernitetens tempofyldte og til tider stressende karakter.

Man kunne sagtens forestille sig, at veluddannede mennesker med en travl hverdag også kunne tiltrækkes af SlowLife-begrebet. I en interkulturel have vil man således kunne give sig god tid til at dyrke jorden. Måske kan man sige at "SlowLiving" tillader ro, fordybelse og afstresning – hvorfor man kan forestille sig, at for eksempel dyrkning af jorden får en nærmest meditativ karakter. På samme måde kan man argumentere for at mennesker, hvis

arbejdsfunktion består i hjerne-arbejde, kan koble af ved andre, mere fysiske aktiviteter så som fysisk udfoldelse eller via skabelsen af andre, mere konkrete fysiske produkter. Kunne man ikke tænke sig, at madlavning, kreativt håndarbejde eller dyrkning af jorden virker tillokkende på mange – også veluddannede? Florida omtaler det dog ikke. Man kan imidlertid få mistanke om, at Florida (grundet de nævnte foretrukne fritidsaktiviteter: kajak, rafting, telemark-ski mv.) mangler opmærksomhed på alder. Forestiller han sig ubevidst, at den kreative klasse udgøres af forholdsvist *unge* mennesker (som ham selv)? Og i så fald: hvad skaber da attraktivitet for en ældre gruppe?

Museet

Med Baltimore-projektet i 1980'erne var en væsentlig del af arkitekt Ben Thompsons plan, at han ønskede at værne om byens oprindelige historie. Blandt andet gennem genudnyttelse af gamle industribygninger, skabte Rouse og Thompson ifølge Ward en model for, hvordan alle industrielle havnebyer i princippet kunne transformeres fra: "(...) grim realities of dock closures and deindustrialisation to the sunlit uplands of a succesful post-industrial future." (Ward 2006, 276) Mange har imidlertid stillet sig spørgende overfor, hvordan en by og en nation bør forholde sig til sin historie, i et stigende multikulturelt samfund. Hvordan harmonerer det eksempelvis med et romantiseret ønske om en levende, traditionel by? Har et museum potentiale som et interkulturelt rum, som mellemfolkelig mødezone?

Umiddelbart kan man stille sig skeptisk. Benedict Anderson mener, at det nationale fællesskab er skabt gennem nationale symboler som kortet og flaget, gennem folkeregistrering, og gennem oparbejdelsen af en historisk erindring, altså gennem fortællingen om folkets historie (Anderson 2001, 225-251) I forhold til sidstnævnte vil især museet spille en væsentlig rolle. Problemet er, at mange museer fortæller værtsbefolkningens historie - hvilket jo egentlig ikke er så underligt, eftersom en nations multikulturelle historie (som et nybrud af mere radikal karakter) ofte ikke er specielt lang. Som nævnt kan magthavere desuden i forskellige perioder af den nationale historie have ønsket at konstruere en national identitet gennem oparbejdelsen af en fælles historisk erindring, hvortil museet har været et naturligt redskab. Men det er jo ikke den etniske befolknings fællesskab, man nødvendigvis bør

have interesse i at cementere – i et multikulturelt samfund. Museets rolle har ændret sig – eller bør, i det mindste, gøre det – ifølge Wood og Landry.

I år 2000 holdt Rotterdams Museum for Moderne Kunst en udstilling med titlen ”Unpacking Europe”. Målet var at udforske den europæiske kulturs rødder. En af kunstnerne fra udstillingen siger således: ”If most Europeans have known that Europe has been such a melting pot, how could there be a notion of the ‘exotic’ (at best), or of ethnic hatred (at worst)? There are no ‘them’ and ‘us’, if ‘we’ are ‘them’.” (Fred Wilson hos Wood og Landry 2008, 185) Her er det altså fællesskabet kulturerne imellem, der fokuseres på. Selvfølgelig kan man så her stille spørgsmålstejn ved, om ikke et såkaldt europæisk fællesskab også ekskluderer mennesker, der kommer fra eksempelvis Afrika eller Asien. Kan man dyrke et fællesskab, der favner hele verden? Eller hvor stort kan et omfang af et fællesskab være, hvis mennesker stadig skal føle sig som en signifikant del deraf? Bør man inddæmme fællesskabet til interesseplan, byplan eller dyrke det på verdensplan?

Direktøren for British Museum i England har, i same forsøg på at redefinere museets rolle, argumenteret for, at museer bør være ” (...) places where you can disagree without fighting over what it means to be British”. (Neil McGregor hos Wood og Landry 2008, 186) Nyfortolkningen af museet betyder altså et udvidelse af fællesskabsbegrebet. For så vidt angår både Neil McGregor, Fred Wilson samt Wood og Landry lader det faktisk til, at ingen af dem ser noget manipulerende i, at museet beholder sin vigtige, historiske rolle som ”fællesskabs-konstruktør”. Et museum skal bare være opmærksomt på, hvem det er, fællesskabet inkluderer.

På Brooklyn Museum i USA har man søgt at redefinere museets rolle ved at fortælle om byens samtidshistorie. Man har således skabt et interkulturelt program, der fortæller historier om byens lokale kulturer – via samarbejde og konsultation med repræsentanter herfor. Det har blandt andet også betydet, hævdes det, at museets besøgende er betydeligt mere forskelligartede end tidligere (Wood og Landry 2008, 186). Man kan sige, at fortællingen om byen gennem en sådan fortolkning ikke kun retter sig mod den etniske befolkning, og derved ikke ekskluderer nye borgere. Eksemplerne fra Brooklyn og Rotterdam tilbyder sig som alternativer til det mere traditionelle museum. Fællesskabet bliver her bredt ud til at favne andre kulturelle eller etniske grupper ved enten at fokusere på den fælles historie (for eksempel Europas kulturelle rødder), eller på byens samtidshistorie (”sådan ser byens iden-

titet ud i dag”). For det første kan man sige, at museet ikke har mistet sin rolle som ”fællesskabskonstruktør”, men at det faktisk er muligt at bruge det til netop det formål, også i det multikulturelle samfund. For det andet kan museet derved bruges til også at oparbejde en ”følelse af sted”, en identitetsforankring gennem fornemmelsen af, at man ”hører til”. Når det så er sagt, må man også stille sig en smule kritisk: som Kenan Malik nævnte, skal man være varsom med at negligere værtsbefolkningens kulturarv, fordi det hurtigt kan føre til krænkelse, en følelse af tabt identitet og derigennem – protester og optøjer (Jf. kapitel 2).

Det mest hensigtsmæssige bør måske være en blanding: museet må forstå sin rolle som både erindringssted for den etniske værtsbefolkning samtidig med at den eksperimenterer med en nyfortolkning, der ligeledes inkluderer byens mangfoldighed af nuværende borgere. Man kunne måske forestille sig at museets rolle blev bistået af eksempelvis byvandring eller sightseeingture, der fortalte om både byens ældre historie (autenticitet samt erindring af den etniske befolknings kulturarv) såvel som byens nutidshistorie (fællesskab og identitetsforankring for nyere tilflyttere). Sidstnævnte vil både kunne skabe liv og atmosfære i byens rum (Jf. Florida), samtidig med at byens historie gøres meget levende og autentisk for tilskuere – på en meget synlig og direkte facon. Historie kan nemlig også bruges i markedsføringen af en by: den markerer en vis individualitet. Amin m.fl. mener i samme forbindelse, at en by skal passe på med at adoptere “(...) off-the-shelf policies which are replicated in city after city”, således som det jo faktisk er blevet gjort med eksempelvis Baltimore-modellen (Amin m.fl. 2000, 14). En by må forsøge at skille sig ud, så den fremstår interessant og enestående. Historien bestyrker en vis autenticitet. Florida ville formentlig være enig i, at både byens historiske autenticitet og tilsyneladende solidariske udtryk i kombination, vil appellere stærkt vil veluddannede.

I en artikel, *History Builds the Town: On the Uses of History in Twentieth-century City Planning*, understreger Michael Herbert og Wolfgang Sonne, begge historikere og ansat som undervisere ved henholdvist Manchester - og Glasgow Universitet, museets dobbelte rolle på følgende måde:

We expect urbanism to have some foundations in local character and distinctiveness. Preservation of local memory is one element in the equation. If it were the only concern, urbanism would be parochial, narcissistic and backward-looking, but if respect for collective memory is entirely absent, planning betrays the past. This is the crux of any city, but especially where memories are painful, such as Berlin. (Herbert og Sonne 2006, 13)

Det er faktisk interessant, at netop Berlin gør en stor dyd ud af netop *ikke* at virke narcissistisk og tilbageskuende, og dog heller ikke glemmer eller "forråder" sin fortid. Museer, også om 2. Verdenskrig, har centrale pladser i byens rum og besøges flittigt. Byen tager derudover, blandt andet med interkulturelle haver og andre tiltag, en førerposition i initiativer og aktiviteter, der integrerer forskellighed. Man kan nemt forestille sig, som Herbert og Sonne fremfører, at sådanne tiltag hænger sammen med nationens smertefulde erindringer.

Kunst

Kunst kan betragtes som et "mødested" på flere måder. På grund af dens mange forskellige udtryksformer har kunsten i dens forskellige facetter mulighed for at blive oplevet på mange forskellige måder og i mange forskellige offentlige byrum. Et klassisk eksempel er på galleriet. Men man kan også forestille sig udstillinger i byens udendørs rum, for eksempel med skulptur, lysshows, graffiti eller andet. Man kan også sige, at kunst fungerer som mødested på et mere abstrakt niveau. Wood og Landry hævder, at kunstnere ofte er interesserede i at krydse grænser og se anderledes på ting: "Being awkward, rule-questioning, transgressive even, are common characteristics that emerge from the biographies of artists, and this inevitably leads to the curiosity to want to explore cultures other than their own. (Wood og Landry 2008, 196)

Kunst er med andre ord vigtigt i forhold til italesættelse, nuancering og holdningsprovokation, hvilket kan ansøres gennem adresseringen af kontroversielle emner eller tabuer. I forhold til den interkulturelle by, kunne sådanne emner for eksempel knytte sig til had/racisme, fordomme, krænkelser, intolerance, ensomhed, manglende empati og forståelse, ghetto-områder eller hærværk. Den interkulturelle by kan også italesættes positivt via kunst, for eksempel: 'fællesskab trods forskellighed', 'kulturel rigdom', 'diversitet som dynamik, atmosfære og innovation' (Jf. Florida). I kunst kan man mødes i diskussionen.

Wilson er enig i kunstens vigtighed, idet han siger: "At the heart of the creative city must be the creative arts." Wilson mener iøvrigt, at kunst "(...) may help individuals appreciate better the multiplicity of their own identities and their inherent relatedness to the identities of others." (Wilson 2007, 38) Ved på den måde at sætte fokus på individets kompleksitet og fokusere på ligheder mellem mennesker, kan kunst tage den samme rolle som museet: her er det muligt at italesætte og promovere fællesskabet.

I England var der i 2001 gadeoptøjer i byen Burnley mellem hvide englændere og en asiatisk minoritetsgruppe. Efter urolighederne lavede man på ungdomscentret i byen en dramaopsætning. Dramaet handlede dog ikke om optøjerne. De unge skuespillere fokuserede i stedet på Burnleys fremtid ved at opsætte tre forskellige scenarier for byen – 100 år frem i tid. Dramaet tillod både skuespillere og tilskuere at reflektere over byens fortid, nutid og fremtid i et interkulturelt perspektiv. Med et fokus på fremtiden blev opsætningen handlingsorienteret. Et af scenarierne lovede nemlig et muligt positivt udkom. Dermed kom refleksionerne efter skuespillet til at handle om: hvad gør vi nu og hvordan sikrer vi, at vi når det bedste scenarie? (Wood og Landry 2008, 197-198)

Dramaet som kunstform tillader også skuespillere og tilskuere at sætte sig i andres sted; det fostrer empati. Man kan sige at det også lader et budskab blive medieret på en meget virkelighedstro facon. Man "mødes" i oplevelsen og i italesættelsen. Man kan således argumentere for, at dramaet som kunstform måske kan være nyttigt hos børn og unge – idet det allerede ofte eksisterer som en integreret del af mange folkeskoler og ungdomsuddannelser. Som det tidligere er diskuteret, er det tillige en udbredt opfattelse, at holdninger og attituder, der dannes i barndom og ungdom, følger en person resten af livet. Derudover kan man påstå, at kunst som "mødested" både tillader et fysisk samlingspunkt, ligesom *indholdet* af mødet kan have et relevant tema. På en anden måde end for eksempel interaktionen på en markedsplads eller ved en sportsbegivenhed, forstærker kunsten potentielt en udvidelse af perspektiver. Man kan så sige både samles "om" og "i" kunsten.

Uanset hvilken diskurs man vælger som kunstner, enten den konfliktorienterede eller den positivt fremadskuende, kan man sige at kunsten er med til at skabe opmærksomhed, udvide perspektiver og udtrykke problemstillinger, der potentielt kan skabe øget bevidsthed og refleksion, og eventuelt stimulere interkulturel tolerance og dialog. Hvorvidt sidstnævnte gør sig gældende, kan man stille spørgsmålstegn ved. Bør man eksempelvis betragte et

galleri i byen som et offentligt rum, der er neutralt? Eller henvender det sig til en bestemt kulturel gruppe? Skal man betragte kunst i det hele taget som appellerende mere til, lad os sige, de hvide, midaldrende og velhavende? Kunst kan jo for det første være mange ting. Vi kender de klassiske: ballet, opera, teater, maleri, skulptur osv. Men man kan også vælge at inkludere film, grafik, reklame, graffiti, fotografi og litteratur i definitionen. Kunne man tænke sig, at særlige kunstformer appellerer til forskellige grupper af mennesker? I så fald kan man påstå, at de mennesker, hos hvem man ønsker at udvide perspektiverne, måske bør påvirkes gennem bestemte medier.

For det andet kan man stille spørgsmålstegn ved, hvorvidt mennesker, som interesserer sig for interkulturel kunst, gør det fordi, det er eksotisk, moderne og udstråler en tilsyneladende tolerance – og derved giver prestige. Tiltaler det derved de veluddannede/intellektuelle? Kan kunst stimulere den kreative åre, Florida efterlyser? Det er måske om ikke andet optimistisk at tro, at kunsten i sig selv kan føre til direkte interaktion. Igen: er kunst noget, som forskellige kulturer mødes omkring? Karnevaller, for eksempel, kan måske også betragtes som en kunstnerisk begivenhed. Ifølge Wood og Landry er netop karnevaller i England "(...) perhaps the most visible intercultural events of all." (Wood og Landry 2008, 199) Traditionelle latinamerikanske temaer kobles her ofte med eksempelvis unik, britisk musik. Alligevel, siger de, markedsføres karnevallet ofte for dets eksotiske karakter: "(...) thus freezing it in time and taking it back to its country of origin." (Ibid, 199)

Det er tydeligt, at Wood og Landry ærgrer sig en smule over denne "eksotiske distance". På den anden side, kan man sige, at den *tilsyneladende* tolerance, som debatskabende kunst kan medføre, måske vil virke tiltalende på veluddannede. For Florida er det jo det interkulturelle miljø, der tiltaler veluddannede, ikke nødvendigvis den interkulturelle interaktion som sådan. Man kan også påstå, at karnevallet i teorien kan sælges som både-og. Netværksdannelsen og fællesskabet, potentielt opøvet gennem konkret, direkte samvær, markedsføres måske bedre *netop* gennem lovningen om det eksotiske. Man kan igen her argumentere for, at karnevallet er den "morskabspakke", som interkulturalismen sælges igennem. Og det er der som diskuteret flere, der påstår, er den bedste vej til interaktion.

Hvordan kan man da opsummerende sige, at de omtalte offentlige byrum kan gøre sig attraktive for kompleks, veluddannet arbejdskraft? For det første identificerer forskerne flere måder, hvorpå stederne kan tilbyde en vis social-psykologisk attraktivitet. Oldenburg hævder eksempelvis, at tredje-steder fungerer som "livreddere" der, hvor velfærdsstaten har visse "faldgruber". Byrummet bliver et værn mod ensomhed, et sted for nærvær i en ellers fremmedgjort verden. Markedsplads og offentlige byparker kan ligeledes, hævdes det, i bedste tilfælde generere interaktion og netværksdannelse, skønt man må forholde sig kritisk til, hvorvidt stederne er neutrale. Landry fremfører at sådanne neutrale rum bedst findes i bycentrene:

(...) where people of different ages, social classes, ethnic and racial groups and lifestyles can mix and mingle in informal and unplanned ways, more easily than in the suburbs or in outer areas, which are frequently highly differentiated and socially stratified. (Landry 2008, 120)

Man kan selvfølgelig diskutere, hvorvidt Landry har ret. Er bycentre altid neutrale? På den anden side må man formode, at bycentrene ofte kan tilbyde en vifte af tilbud og offentlige byrum, eksempelvis butikker, pladser med aktiviteter, barer og restauranter mv., som ikke findes i samme omfang i ydre arealer. Man kan derfor sige, at chancen for at tiltrække forskellige typer af mennesker, måske nok er større her end andetsteds. Flere eksempler er i dette kapitel givet på, hvordan planlæggere kan gøre en aktiv indsats for at samle forskellige typer af mennesker i neutrale zoner. Skønt man kan argumentere for, at interaktion på tværs opstår bedst i zoner, der har været neutrale fra begyndelsen, vidner for eksempel "Mosaic Project" i England, og Brooklyn Museet i USA om, at det også er muligt at give steder nye identiteter. Begge steder har engageret repræsentanter fra minoriteter i promoveringen af stederne og således sikret en tilstrømning af forskellighed.

Markedspladsen gav ifølge Wood og Landry rum for direkte interaktion gennem handel, skønt byplanlæggere opfordres til at forholde sig kritiske til, hvorvidt pladsen også virker tillokkende på grund af dens eksotisme. Parker havde ligeledes potentiale for interaktion, skønt blandt andet Amin og Thrift stillede sig skeptiske derafter. Både marked og parker, kan man hævde, kan potentielt - om ikke andet - være med til at udvide en vis komfortzone, skabe øget tillid og tryghed, ligesom byens mangfoldighed her kan manifestere sig i borgernes bevidsthed og skabe en følelse af "sted" og identitetsmæssig forankring. For at stimulere den interaktion, der som diskuteret i kapitel 2 kan ses som vigtigt for trivs-

len hos især nye borgere – også veluddannede, må man i øvrigt, ifølge forskere, tænke blød infrastruktur ind i byplanlægningen. Det kan for eksempel implementeres i arkitekturen, som eksemplet fra bydelen Tower Hamlets i London med ”Idea Stores” vidner om.

Museer og ”kunst-steder” kan som nævnt ses som steder, der ikke kun kan samle mennesker rent fysisk, men også kan skabe et mødested på et mere abstrakt plan. Kunst især kan nemlig potentielt italesætte særlige problemstillinger, der relaterer sig til eksempelvis interkulturalisme. Man må dog naturligvis være opmærksom på, hvilke mennesker, museer og ”kunst-steder” appellerer til. Museet vil måske i traditionel forstand mest henvende sig til værtsbefolkningen. Flere forskere påpeger vigtigheden af en nyfortolkning af museet, så det som institution får en dobbelt rolle og ligeledes kommer til at fungere som fællesskabskonstruktør og identitetsforankrer – også hos nye borgere. Museet kan på den måde, paradoksalt som det måske kan lyde, være med til at sikre social inklusion. Man kan dog også hævde, at både museum og kunst også kan virke *ekskluderende*. Kunst, som det er set blandt andet med de verdensberømte danske Muhammed-tegninger i 2005, kan endog opfattes som særdeles provokerende. Hvor stor en grad af konflikt er hensigtsmæssig, for at der genereres mellemkulturel forståelse?

Foruden den potentielle social-psykologiske attraktivitet i offentlige byrum, argumenterer især Florida for, at de tiltrækker mennesker på grund af deres underholdningsværdi. Det var jo det, der var hele ideen med Rouse’s havnefront i Baltimore – byen skulle være sjov. For Florida er det netop den uformelle, deltager-orienterede form for kultur og fritid, der appellerer bedst. Landry siger, at det har at gøre med stedernes lovning om opdagelse, eventyr og overraskelse og Oldenburg fremfører, at atmosfæren på tredje-steder er *legende* og uformel. Det er en interessant pointe, at interkulturalismen netop udvirkes bedst gennem morskab. På en måde kan man sige, at den via kultur og underholdning smyges ind under huden på mennesker – ønsket eller uønsket, men ikke desto mindre effektivt. Mens nogle måske ønsker en ”eksotisk distance”, at observere, at stimulere en kreativ åre, kan andre måske tiltrækkes af det offentlige byrum, fordi det potentielt kan skabe netværk eller værne mod ensomhed. Måske får de lidt af begge dele? Man kan også argumentere for, at offentlige byrum, skønt de ikke nødvendigvis genererer direkte netværk eller interaktion, kan være steder, hvor det at omgive sig med liv og mennesker kan virke stimulerende. Driker man en kop kaffe på en café eller læser en bog i parken eller på biblioteket, kan det leven-

de miljø måske betyde, at man ikke føler sig alene. Måske er et ”hej” eller et venligt smil nok – eller bedre end ingenting. Selvom man ikke nødvendigvis taler sammen, er man her en af de mange, man er på en eller anden måde stadig en del af fællesskabet. Mange, må det dog slutteligt tilføjes, vil formentlig tiltrækkes af de offentlige byrum uden egentlig at være sig bevidste om, *hvorfor*.

Kapitel 4: Den imødekommende by

At skabe muligheder for netværk, fællesskab, social inklusion og identitetsforankring, er også en del af det at skabe en by, der byder forskellighed velkommen. Det signalerer, at byens ledelse bekymrer sig om trivslen hos nye borgere. Opbygningen af en imødekommende by kan således som diskuteret have en økonomisk fordel, idet en social-psykologisk attraktivitet kan medvirke til både at tiltrække og fastholde talentfuld arbejdskraft. Man kan dog også sige, at skabelsen af en imødekommende by er et mål i sig selv. Det handler om, at byen må tage et ansvar, der er til gavn for både økonomi og mennesker.

I det følgende kapitel fremføres nogle opsamlende tanker omkring, hvordan man kan skabe en social-psykologisk attraktivitet. Kapitlet søger således at samle trådene fra de forrige kapitler til et mere klart syn på, hvordan byen hensigtsmæssigt bør forholde sig fremadrettet i håndteringen af forskellighed.

At bygge bro og skabe bånd

Interkulturalismen handler som nævnt om *vejene mellem* forskellige kulturer. Man kan således sige, at en af interkulturalismens kerneværdier handler om at ”bygge bro” og ”skabe bånd” mellem forskellige kulturer og etniciteter. At bygge bro, kan man hævde, handler om at skabe opmærksomhed på forskellighed, blandt andet gennem italesættelse, eller om at tilegne sig viden om forskellige kulturer. Det kan eksempelvis gøres i skole-regi, gennem medier eller, som det er fremført i denne opgave, gennem forskellige initiativer i det offentlige byrum. Kunst, for eksempel, er en oplagt interkulturel formidler, som har potentiale for at nuancere holdninger, debattere kontroversielle emner og på den måde fremme viden og forståelse mellem forskellige kulturer. Den kan også skabe rum for konflikt. Museet kan ligeledes gennem sin ”dobbelte rolle” fremme viden og bevidsthed om byens mangfoldighed.

At ”skabe bånd”, derimod, fokuserer på oparbejdelsen af netværk og fællesskab. Her markerer dialogen, interaktionen og *deltagelsen* sig som nøglebegreber. Deltagelse handler om at forskellige typer af mennesker *gør* ting sammen og parallelt dermed opøver en mellem-menneskelig forståelse. Der kan således sondres mellem det at *tale om* (at bygge bro) og

det at *gøre* (at skabe bånd). Der er mange måder, hvorpå man kan gøre ting sammen: arbejde med fælles opgaver, lære sammen, lave mad sammen, dyrke sport sammen, more sig sammen eller lave frivilligt arbejde sammen. Deltagelse i forskellige aktiviteter kan for eksempel foregå på arbejdspladsen, i skolen, i byens rum eller i fritidsklubben.

Teorier, der præsenteredes i de forrige kapitler, hævdede, at interkulturalismen udøves bedst, hvis den ”pakkes ind” i eksempelvis morskab eller underholdning. I virkeligheden kan man spørge, om ikke *interesse* kan være en ligeså dygtig mellemkulturel formidler. Denne opgave vil således argumentere for, at det at *gøre* noget sammen, i små grupper for eksempel, ofte vil fungere samlende, når der arbejdes for et fælles mål. Måske kan man sige, at motivet for at udføre handlingen derfor gerne skal være af fælles interesse. Noget, hvori der kan findes fælles fodslag. På den måde vil *handlingen* virke fællesskabskonstruerende i sig selv.

Nogle forskere har faktisk hævdet, at mennesker husker godt ”med kroppen”, hvilket betyder, at det at *gøre* nogle ting på nogle bestemte steder, til bestemte tidspunkter betyder, at nogle handlinger tilskrives en vis betydning eller værdi, som gentages og manifesteres hver gang man udfører handlingen. Eksempelvis kan man huske og vedligeholde nogle værdier, som for eksempel fællesskabet, ved at man står op, hver gang man synger nationalsangen. Det er en interessant tanke, at denne form for national fællesskabs-dyrkning måske også kan overføres til mikro-skalaen. Det kan således hævdes, at et interessemæssigt, arbejdsmæssigt eller studiemæssigt fællesskab erindres og forankres gennem fælles handlinger: spille badminton, løse komplicerede ligninger eller andet.

Gennem en ”indpakning” i interessemotiveret deltagelse, vil handlingen være ugeneret af en mere formel eller ”kunstig” iscenesættelse. At italesætte mellemkulturel interaktion som et ”interkulturelt arrangement”, ”forsøget på at skabe mellemfolkelig forståelse” eller som et ”integrations-initiativ” er rimeligt nok ikke altid hensigtsmæssigt. Dertil synes forskningen at have ret. Man kan argumentere for, at man på den måde nærmere sygeliggør en ellers sund begivenhed mellem mennesker, der måske får en u hensigtsmæssig følelse af at være ”patient” eller ”klient” i et eksperiment, snarere end et ligeværdigt, almindeligt menneske. Måske kan sådan en italesættelse også gøre handlingen mere unaturlig, idet bevidstheden om arrangementets art kan frarøve de deltagende en mere naturlig interesse for - og tilgang til handlingen.

At bygge bro og skabe bånd synes begge vigtige målsætninger i den interkulturelle by. Hver har de sine interkulturelle potentialer. Ungdomsdramaet i byen Burnley, for eksempel, italesatte urolighederne i byen og var således medvirkende til at nuancere holdninger hos både skuespillere og publikum. Det kan imidlertid være nærliggende at mene, at en mere gennemtrængende eller internaliseret interkulturel forståelse blev opbygget mellem skuespillerne, der var fra forskellige etniske grupper, i det daglige arbejde med opsætningen. Det var her, man skabte bånd.

Måske vil nogle påstå, at handlingens evne til at skabe bånd, afhænger af interaktionens karakter. Er oplevelsen af den anden person positiv eller negativ? På den anden side kan man måske antage, at oplevelsen af den anden person, uanset positiv eller negativ, ofte vil vise sig at være meget menneskelig, hvorved der alligevel kan aflives nogle fordomme. Som det er blevet fremført af forskningen, er en vis grad af konflikt ikke nødvendigvis negativ. Det synes rimeligt at godtage, at konflikt er en del af forhandlingen mellem forskellige kulturer, en del af det at forstå, acceptere og respektere. Dog kan det også være spændende at diskutere, om hensigtsmæssigheden af konflikt bør gradbøjes. Skal man eksempelvis tro, at de danske Muhammedtegninger ”samlede” eller ”adskilte” mennesker?

Denne opgave vil argumentere for, at deltagelsen og handlingen er essentielle for at opnå en internaliseret interkulturel forståelse. Ikke nødvendigvis kun gennem morskab og underholdning, som megen forskning fremfører, men gennem forskellige former for samarbejde, hvor man arbejder for et fælles mål, med et fælles motiv. Det kan foregå på mange forskellige måder, og ikke udelukket en vis grad af konflikt. Det kan også gøres mange forskellige steder, eksempelvis på arbejdspladsen, i skolen, i fritidsklubben eller i det offentlige byrum. Et af eksemplerne fra denne opgave er interkulturelle haver. Her finder man fælles fodslag og interesse i det at dyrke jorden. Det kan også gøres ved at engagere repræsentanter fra forskellige kulturer, der samarbejder om en fælles sag: at tiltrække minoriteter til nationalparker og skabe gode naturoplevelser der. Man kan desuden sige, at et fælles politisk engagement, som Iseult Honohan fremfører, kan styrke fællesskabet. Italesættelsen, kan man påstå, kan bistå handlingen ved at skubbe til stagnerende perspektiver. Den bygger bro. Man kan også påstå, at italesættelsen, gennem eksempelvis kunst i byens offentlige rum, kan bestyrke byens renommé som en åben og tolerant by. Byens image i sig selv kan for så vidt eventuelt tiltrække mennesker til byen, skønt man kan stille sig

skeptisk overfor, hvorvidt byen vil lykkes med at fastholde mennesker, hvis ikke interkulturalismen også skaber bånd, netværk og fællesskab gennem deltagelse, involvering og interaktion.

Fællesskab i mikro- og makroskala

Det kan i det hele taget være svært at gennemskue, hvor man bedst dyrker fællesskabet. Hvis deltagelse er nøgleordet, hvad er det så man skal deltage i? Er det fællesskabet i mikro-skala – gennem eksempelvis deltagelse i fritidsklubber? Eller er det nationale fællesskab, eller fællesskabet på verdensplan, der skal styrkes, hvis man ønsker at fremme interkulturel forståelse? Umiddelbart kan man måske påstå, at det bliver sværere at involvere og finde deltagende, jo større skalaen er. Måske skabes netværk bedst i mikro-skala, eksempelvis via interessebaserede tilknytninger, hvor de deltagende har et klart defineret fællesskab gennem personlig interesse. Dyrkning af sådanne fællesskaber finder sted på hverdagsbasis og gennem frivillig deltagelse i klubber, aftenskoler, foreninger, via frivilligt arbejde osv. De kan også finde sted på arbejdspladsen eller i skolen. Bymæssige fællesskaber, en lidt større skala, bør måske i højere grad faciliteres af byens ledelse, eksempelvis gennem forskellige fortællinger om byen eller via bymæssige arrangementer.

Det nationale fællesskab er et udtryk for fællesskab og identitetsforankring i større skala. Historisk set kan man sige, at oparbejdelsen af et nationalt fællesskab har været succesfuldt i mange lande, blandt andet bestyrket gennem kollektiv erindring. Man kan spekulere over, hvorvidt det nationale fællesskab konstrueres bedst i samfund, der har en relativt lang og etnisk og kulturelt homogen historie, sådan som det forsøgte i Europa efter 1. Verdenskrig. Det er imidlertid også let at mistænke sådanne nationale fællesskaber for at være meget lidt fleksible overfor nyfortolkninger, fordi de historisk og kulturelt er dybt forankrede. I USA, der har en yngre historie og også en historisk spraglet befolkningsmasse, kan man måske sige, at fællesskabet her er knap så traditionelt og forankret, og dermed lettere at blive en del af, end det eksempelvis vil være i nogle europæiske lande.

På den anden side kan man vel også i eksempelvis England skabe andre fortællinger om landet, end netop dem, der knytter sig til historien og kulturarven. Museet, hævdes det eksempelvis, må nyfortolkes, så det også fortæller historier om "hvad byen eller landet er

nu". Med henvisning til Benedict Andersons nationalisme-teori, kan man ligeledes sige, at eksempelvis nationale symboler, naturen, landshold, nationalsang mv. også rummer mennesker med forskellige etniske eller kulturelle tilhørsforhold. Hvorvidt nye borgere også kan tilegne sig disse rent følelsesmæssigt, vil dog måske være et spørgsmål om tid, eventuelt generationer. I Australien søgte man som bekendt med "Harmony Day" at promovere "australske værdier": lighed, retfærdighed og respekt – værdier, de fleste kan tilskrive sig. Harmony Day blev fejret gennem kommunale initiativer, hvilket måske viser, at fællesskab i både interessemæssig, bymæssig, national og endog international skala, kan dyrkes i byen. Dog må det her være en pointe, at fællesskabet i mikro-skala kan etableres frivilligt, den skal arrangeres med minimale ressourcer, ligesom man kan formode, at fælles handlinger her gentages jævnlige. Fællesskabet i mikro-skala kan meget vel være en vigtig interkulturel formidler.

Det kan selvfølgelig diskuteres, hvorvidt det at konstruere fællesskaber, i større eller mindre skala, er etisk korrekt. Hvor meget kan man tillade sig, national- eller bypolitisk, at mægle eller opfordre til interaktion? Måske kan man stille sig enig, både med Hobsbawm og Anderson. Fællesskabskonstruktion er både manipulation, indoktrinering og incitament til positiv selvopofrelse. På det nationale plan er skabelsen af "sammenhængskraft" essentiel for at gennemføre politiske initiativer, ligesom interkulturel forståelse, respekt og fællesskab på et bymæssigt plan både kan ses som en sikring af ro og orden, ligeså vel som den kan sikre trivslen hos forskellige typer af mennesker. Man kan også hævde, at mennesket som et socialt væsen automatisk vil *søge* fællesskabet. Nationale eller urbane ledere bliver således, gennem satsning på interkulturalisme for eksempel, vejvisere på, hvilke fællesskaber der er hensigtsmæssige. Ledelsen "opdrager" - eller med et knap så kontroversielt ord – "vejleder" en befolkning, ligesom folkeskolelæreren ingen kvaler har med at fortælle børn hvad der er rigtigt og forkert. Er det etisk korrekt? Nogen vil måske mene, at målet helliger midlet, hvis målet er til glæde for almenvellet.

Det andet, offentlige byrum

Hvis det således anerkendes, at byens ledelse kan forsvare at mægle, opfordre til - eller facilitere særlige mellemfolkelige netværk og fællesskaber, og hvis det samtidig fremføres, at sådanne skabes bedst gennem deltagelse og handling, hvordan kan byens ledelse da stimulere interaktionen i byens rum? Og hvordan kan rummene i sig selv generere fællesskab?

Som det diskuteredes i kapitel 3, kan man betragte det offentlige byrum på forskellige måder. Man kan således argumentere for, at det både kan fungere som mødested, som rum for potentiel dannelse af netværk og fællesskab, og samtidig være rum, der kan gøre sig attraktive i form af lovnings om kulturelle oplevelser eller underholdning. Byrummet kan også medvirke til at italesætte relevante problemstillinger og styrke byens renommé. Byrummet har således både potentiale for at bygge bro og skabe bånd.

Der er flere forskere, der imidlertid stiller sig skeptiske overfor, hvorvidt det offentlige byrum nødvendigvis *i sig selv* genererer interaktion, skønt man heller ikke vil stille sig helt afvisende. Man kan således ikke afvise, at et smil den ene dag bliver til et ”hej” den anden dag, og for så vidt heller ikke afvise, at man kan falde i snak med fremmede mennesker på biblioteket eller med sælgeren på markedspladsen. Det er imidlertid heller ikke noget, man kan regne med vil ske. En sådan form for spontan og umiddelbar kontaktsøgning vil måske også afhænge af kulturelle normer: kan man bare give sig til at tale med fremmede mennesker på den måde? Overskider man en intimsfære (som formentlig er forskellig fra kultur til kultur)? Den form for interaktion, som der her nævnes, er også forskellig fra den deltagelse og handling, som diskuteredes i det ovenstående. Mennesker, der mødes tilfældigt på en café og taler, har ikke noget klart defineret fælles mål. Man kan endog mistænke chancen for en sådan spontan dialog for at være forholdsvis lille. Med andre ord kan der argumenteres for, at der findes et væsentlig større potentiale for at skabe bånd - eksempelvis mellem to sælgere på en markedsplads, end mellem sælger og køber. De to sælgende gentager (måske ugentligt) den samme handling, og de arbejder for et fælles mål: at sælge flest mulige produkter.

Man kan imidlertid heller ikke påstå, at tiltrækningen af forskellige typer af mennesker, med eksempelvis forskellige etniske eller kulturelle tilhørsforhold, til en offentlig lokalitet

er aldeles unyttig. Genererer det direkte interaktion, kan man dog argumentere for, at sammenblandingen af forskellige typer af mennesker kan udvide en komfortzone og skabe øget tryghed og tillid. Og det kan jo faktisk også betragtes som et fælles mål, skønt det måske er ubevidst og uudtalt. Oplevelsen af – og fortællingen om byens liv som mangfoldigt og tolerant kan også bestyrke en identitetsforankring og eventuelt værne mod ensomhed, ligesom det kan styrke byens renommé og tiltrækningskraft. Tredje-steder kan også være vigtige i forhold til italesættelse, for eksempel gennem museums- eller kunststillinger. Her bygges der bro.

Når man imidlertid kan stille sig tvivlende overfor, hvorvidt det offentlige byrum i sig selv kan skabe netværk og fællesskab og derigennem interkulturel empati og forståelse, kan det undre, at forskningen fokuserer så meget på byrummet som et mødested. Det kan også undre, at forskningen ikke i højere grad fremfører, at byer i større grad bør satse på interaktion på frivillig basis: muligheder for deltagelse i klubber, foreninger mv., - steder, hvor interkulturalismen kommer mere eller mindre af sig selv, og synes væsentlig mere oplagt, fordi man er fælles om en bestemt handling og et bestemt mål. Her deler de deltagende en referenceramme. Wilson nævner det dog.

I virkeligheden kan det måske være hensigtsmæssigt at skelne mellem to forskellige former for byrum, selvom forskningen ikke gør det. Det første, det vi med Oldenburgs udtryk kan kalde ”tredje-steder”, og hvis potentialer er diskuteret i kapitel 3, kan måske bedst benyttes til at bygge bro. Det andet, offentlige byrum ville i så fald være for eksempel klubber, foreninger, organisationer osv., hvor mennesker i fritiden kan dyrke fællesskabet gennem fælles interesseremotiverede handlinger. Sidstnævnte har, som nævnt, en vigtig fællesskabskonstruerende funktion, skønt begge byrum har interkulturelle potentialer.

Det er derfor, at det må være vigtigt først og fremmest at *formidle* mulighederne for brug af sådanne byrum. Forskningen synes i høj grad at overse de kommunikationsvanskeligheder, der kan indfinde sig, når mennesker fra forskellige etniske eller kulturelle grupperinger, skal navigere i en by. Social inklusion handler således også om, at borgere kan få lige adgang til den service og række af aktiviteter, byen udbyder. Sprog er vigtigt for inklusionen – både i forhold til en øget opmærksomhed og forståelse for de tilbud, byen giver, og i forbindelse med deltagelsen i de givne aktiviteter. Vil man gerne målrette byens tilbud til veluddannede, kan man sørge for at skabe og formidle aktiviteter, der appellerer til denne

gruppe. Det kan eksempelvis være, at man sørger for at skabe gode betingelser for særlige klubber, eksempelvis kajak eller mountainbike-klubber; Florida hævder som bekendt, at kreative mennesker favoriserer adventure-lignende aktiviteter. Det kan også være at man satser på rekreative områder med løberuter, eller anlægger markedspladser og satser på andre former for kultur på gadeplan. Florida understreger dog som bekendt også, at veluddannede foretrækker byer, der er tolerante overfor forskellighed. På den baggrund kan man således argumentere for, at udbuddet af tilbud og services bør være mange og varierende, og også imødekomme mennesker af lavere social klasse.

Behovet for en integrations- og inklusionskomité

Der er flere forskere, der mener, at byens ledelse må tage et nyt ansvar på deres skuldre. Wood og Landry, for eksempel, siger, at byplanlæggere må forholde sig til, at "(...) 'the world in microcosm' appears to have sprung up in their jurisdiction" (Wood og Landry 2008, 63). Det betyder, at der må tages nye initiativer, der kan afværge vold og had, og generere empati og forståelse mellem forskellige kulturer. Man kan sige, at hvis byen har et klart ønske om at tiltrække og fastholde kompleks, veluddannet arbejdskraft, så må man ligeledes satse på at understøtte netværk, fællesskabsdannelse, social inklusion og identitetsforankring for netop denne gruppe. Motivet er som nævnt her økonomisk, skønt man kan argumentere for, at trivsel og social-psykologisk velbefindende hos eksempelvis flygtninge og indvandrere af lavere social klasse også er et vigtigt anliggende. Tolerance tiltaler jo endog også veluddannede, ifølge Florida. Vil man både støtte mennesker og økonomi, bør initiativerne måske rimeligt nok henvende sig bredt, til 'nye borgere'.

På baggrund af ovenstående diskussion, kan man sige, at byens ledelse må sørge for at tage ansvar på flere områder. For det første kan man sige, at det må være en demokratisk ret, at alle borgere nyder lige adgang til forskellige former for service og aktiviteter. Social inklusion, enten gennem mundtlig eller skriftlig formidling af byens tilbud, må være et minimum. Det kan eksempelvis også handle om tilbud om oversættelse. Opmærksomhed på byens tilbud og muligheder, eksempelvis for deltagelse i for eksempel politiske beslutningsprocesser (medborgerskab), kulturelle arrangementer, fritidsaktiviteter eller andet kan

ligeledes potentielt skabe netværk, og styrke fortællingen om byen, så der oparbejdes en tilknytning til stedet.

Foruden at skabe opmærksomhed på – og formidle særlige tilbud, kan byens ledelse også tage en mere aktiv rolle. Som det er nævnt i ovenstående, kan der eksempelvis skabes ”integrerede rum”: arbejdsplads, skole, boligområder og byrum. For at skabe et integreret *byrum*, er en af de største udfordringer måske at tiltrække forskellige typer af mennesker. Det kan eksempelvis gøres ved at planlæggere tænker i blød infrastruktur, eller det være nødvendigt at ”neutralisere” byrummet, eksempelvis ved at engagere repræsentanter fra minoritetsgrupper, der så kan ”trække” deres bagland med. Sådanne eksempler er trukket frem med Brooklyn Museum i New York, Mosaic Project i England eller Tysklands interkulturelle haver.

Man kan også sige, at *brugen* af byrummet, eksempelvis ved løbeture eller skovture i parker, eller deltagelsen i klubber mv., kan bestyrke en identitetsmæssig tilknytning til byen. Det at udføre en fysisk handling kan måske være medvirkende til, at nogle værdier forankrer sig. Derudover kan man argumentere for, at byens ledelse kan styrke identitetsforankringen gennem *fortællinger* om byens rum. Her er kunst og museum vigtige formidlere. I Rotterdam har man ligeledes med et nyt koncept, ”City Safari”, lavet by-rundvisninger og sightseeingture, rettet – ikke mod turister, men mod byens borgere (Wood og Landry 2008, 121). Flere byer har som nævnt også iværksat kampagner, der involverer byens borgere i at klarlægge byens identitet. Sådanne initiativer, kan man sige, bestyrker en følelse af ”sted” eller af at ”høre til”. Det kan også medvirke til at oparbejde en form for borgerlig stolthed, ligesom Landry eksempelvis hævder, at konstruktionen af et byfællesskab også kan betyde, at borgere får en større omsorg for det urbane miljø (Landry 2008, 118).

For at skabe en social-psykologisk attraktivitet rettet mod kompleks, veluddannet arbejdskraft, må byens ledelse altså tage mange af de samme midler i brug, som man vil gøre i forhold til ikke-veluddannede. For en stor del, afhænger netværksdannelsen, fællesskabet og identitetsforankringen af, om byens ledelse kan lykkes med at integrere – i skole, på arbejdsplads, i boligområder og i byrum. I forhold til byrummet handler det om at styrke brugen af den service og de tilbud, som byen udbyder. Tredje-stederne er især vigtige brobyggere, mens det andet, offentlige byrum kan styrke fællesskabet i mikro-skala. Begge må ses som vigtige interkulturelle rum, og formidlingen af dem er central. Vil man gerne i

højere grad målrette byrummet mod veluddannede, kan netværkene og fællesskabet ”sælges” ved at der udbydes aktiviteter, der i højere grad appellerer til veluddannede.

En integrations- og inklusionskomité vil, som mange forskere fremfører, kunne varetage sådanne opgaver. Grundet en stadig øget globalisering og en omstilling til den nye økonomi, forudser eksperter således, at håndteringen af forskellighed ikke bliver mindre essentiel med tiden. At skabe ro og harmoni, trivsel, fællesskab, netværk, empati og forståelse, bliver således uomgængelige opgaver for fremtiden.

Konklusion

Der er, som nævnt indledningsvist, flere motiver, der peger på vigtigheden af en hensigtsmæssig håndtering af forskellighed. For det første kan man sige, at globaliseringen betyder, at mange vestlige samfund allerede i nogle årtier har kunnet betegnes som relativt ”komplekse”. Den nye økonomi betyder også, at vestlige byer, blandt andet i USA og England, må satse yderligere på at skabe en imødekommende by, der kan tiltrække og fastholde kompleks, veluddannet arbejdskraft. Arbejdet for at skabe attraktivitet og fremme trivsel i det flerkulturelle samfund har derfor fået fornyet vigtighed. Hvordan kan byen imødekomme forskellighed? I disse sidste afsnit søges der konkluderet på problemformuleringen:

Hvordan kan byer, set ud fra amerikanske/engelske synspunkter og erfaringer, skabe en social-psykologisk attraktivitet rettet mod kompleks, veluddannet arbejdskraft? Og hvordan kan det offentlige byrum benyttes til at understøtte en sådan attraktivitet?

At fokusere på at skabe social-psykologisk attraktivitet tager udgangspunkt i antagelsen om, at alle mennesker på tværs af forskellighed, er sociale væsner, der har brug for fællesskab og netværk. Inklusionen af nye borgere gennem fokus på muligheder for netværk, fællesskab og identitetsforankring, kan således ses som et led i det at byde forskelligheden velkommen.

Et andet led i det at skabe en imødekommende by, handler om at promovere empati og forståelse, afvæbne fordomme og reducere mistillid mellem forskellige kulturer. Det er jo netop også et skridt på vejen i forhold til at fremme fællesskabet. Her kan det eksempelvis handle om at ”skubbe til” stagnerende perspektiver hos værtsbefolkningen, hvilket kan gøres både gennem italesættelse og gennem praktisk interaktion mellem forskellige kulturer. Interkulturalismen fremhæves ofte som det bedste alternativ til multikulturalisme og assimilationisme i håndteringen af forskellighed. Den sætter fokus på vejen mellem kulturer og på de værdier, der er fælles. Interkulturalismen tager afsæt i den tolkning, at man bedst fremmer mellemkulturel forståelse ved at mikse forskellige typer af mennesker. Den skal udvirkes gennem sin *praksis*. Wilson hævder som bekendt, at det er tilladt at *mægle* en vis interaktion mellem forskellige kulturer, Wood og Landry fremfører, at det er etisk for-

svarligt at *opfordre* til det, ligesom Amin og Thrift faktisk synes at mene, at opmuntring til en vis grad af konflikt er vejen frem.

Skønt interkulturalismen synes hensigtsmæssig derved, at den kan ”bygge bro” og ”skabe bånd” mellem forskellige kulturer, må det dog også være relevant at være opmærksom på dens eventuelle bagsider. Bør forskellige kulturer ikke eksempelvis værne om deres særegenhed; mister man ikke øje for disse kulturelle unika interkulturalismens harmoniseringsproces? I sidste ende handler det om, hvilke fællesskaber man fra politisk side ønsker at konstruere. I multikulturalismen kan man jo som diskuteret også komme til at forstærke fællesskaber, der i virkeligheden ikke var stærke til at begynde med. Og hvad er bedst for almenvellet? Grundet en uundgåelig globalisering, hvor kulturer fortsat vil mødes og bosætte sig nær ved hinanden, kan man således argumentere for hensigtsmæssigheden i at promovere fællesskaber, der sikrer harmoniske samfund. Verden vil til stadighed udvikle sig, som den i øvrigt altid har gjort. Man kan spørge: hvorfor fastholde kulturelle fællesskaber og traditioner, hvis almenvellet har bedst af at ”komme videre” – og etablere nye fællesskaber? Skønt noget værdifuldt kan synes at gå tabt, må det vel være uforsvarligt at bremse en udvikling og holde fast i et nostalgi-fællesskab, hvis en sådan politik forårsager uro, optøjer, had og racisme. Lidt groft sagt kan man måske sige, at det handler om, hvor den største værdi ligger: i de kulturelle unika eller i sikringen af et harmonisk samfund. Den ene udelukker måske den anden.

Selvom det således ofte hævdes, at interkulturalismen både skal have fokus på både vejen mellem kulturer og samtidig tillade dyrkelsen af særlige kulturelle tilhørsforhold (Jf. museets dobbelte rolle), kan man betvivle rigtigheden i sidstnævnte. Kenan Malik hævdede jo godt nok, at det at negligere en befolknings kulturarv og dyrkelse af et kulturelt tilhørsforhold, kan føre til krænkelser og frustration over tabt identitet. Det var jo netop også det, der var u hensigtsmæssigt ved assimilationismen. Man kan imidlertid argumentere for, at interkulturalismen langsomt afvikler gamle fællesskaber og tilsvarende former nye. Som Wood og Landry også anerkender, betyder den således også, at man må opgive en lille smule af sig selv, fordi man opgiver et identitetsmæssigt tilhørsforhold til et fællesskab. Essensen er nok, at det bør foregå i et tempo, så identitetsfortællingen kan følge med. Man må således ikke føle, at man frarøves eller ”taber” en identitet. I stedet kan man ”puffes” ud i nye relationer, og derved langsomt arbejde på at omskrive sin selvbiografi. Måske skal nye fælles-

skaber konstrueres, så det føles som om det er af eget valg. Og måske er konstruktionen af fællesskabet – uanset om man betragter det som manipulation eller incitament til positiv selvopofrelse, den bedste (og eneste?) måde at skabe harmoniske, multikulturelle samfund på.

Der er flere steder, hvor byens ledelse kan arbejde på at mikse forskellige typer af mennesker – ”puffe” mennesker ud i nye relationer. I forskningen skinner det således igennem, at det handler om at skabe integrerede rum. Her er nogle mere oplagte end andre: den integrerede skole, eksempelvis, fremhæves som en oplagt integrations-sfære, hvor børn og unge kan udvide deres horisonter, og opøve forskellige kompetencer gennem interkulturel dialog og samarbejde. Wood og Landry påpeger eksempelvis de kulturelle og kommunikative kompetencer, ligesom Wilson fremhæver en irsk undersøgelse, der har vist, at integreret uddannelse fremmer en mere tolerant og solidarisk tilgang til forskellige kulturer, der manifesteres og bibeholdes gennem voksenlivet. Man kan også sige, at fællesskab på tværs kan dyrkes i skole-regi, ligesom den nationale identitet igennem integreret uddannelse manifesteres hos børn som ”heterogen” eller ”kompleks”.

Integrerede arbejdspladser er et andet rum, hvor netværksdannelse, fællesskab og interkulturel forståelse har potentialer. Ligesom i skolen, kan man sige, at *deltagelse* er i centrum. Arbejds-mæssige opgaver tillader således udførelsen af handlinger i tæt samarbejde, som er i fælles interesse. Det arbejdsfællesskab, der her er i centrum, kan således potentielt også skabe tættere venskabelige relationer, skønt man kan stille spørgsmålstejn ved, om den interkulturelle empati og tolerance kan internaliseres ligeså godt blandt voksne, som den kan hos børn. Måske kan man formode, at ”blandingsægteskaber” er mere sandsynlige mellem voksne, der som børn har været elever på integrerede skoler.

Hvorum alting er, kan man dog måske sige, at interaktionen er mere oplagt på integrerede arbejdspladser og i skoler, end den måske er i integrerede boligområder eller i integrerede byrum. For det første kan det jo være et problem, bare at mikse folk begge steder, især når det nu engang hævdes, blandt andet af Wood og Landry, at mennesker befinder sig bedst i en komfortzone, hvor hverdagen er tryk og velkendt. Interaktionen kommer ikke nødvendigvis af sig selv, men må arrangeres, eksempelvis – som det flere gange gennem opgaven er illustreret, ved at engagerer repræsentanter fra forskellige etniske eller kulturelle minoriteter, der så kan ”trække” deres bagland med. Man kan dog argumentere for, at integrerede

byrum og boligområder kan udvide komfortzonen blandt mennesker, som artiklen fra South Bronx -kvarteret illustrerede, således at integrationen på sigt kommer mere naturligt. Man kan måske sige, at byens arrangerede integration kan føre til en mere frivillig (og måske knap så etisk kontroversiel) integration på sigt.

Grundet de ovenstående diskussioner, som er debatteret gennem opgaven, kan man måske udlede, at integrerede skoler og arbejdspladser er bedre til at "skabe bånd" mennesker, mens integrerede boligområder og byrum, hvor man kan stille sig mere skeptisk overfor potentialerne for direkte interaktion, er bedre til at "bygge bro". I byrummet (på tredje-steder) kan italesættelsen eksempelvis gøre sig gældende. Ingen af delene kan man dog påstå er uinteressante, hvorfor der under optimale betingelser bør satses på alle integrerede rum, uanset størrelsen af deres potentiale.

I denne opgave er der som bekendt særligt fokus på potentialerne for byens rum. Hvordan kan byens rum bruges til at skabe netværk, fællesskab og identitetsforankring? Som nævnt kan det måske være nyttigt at sondre mellem to forskellige måder at betragte det offentlige byrum på, skønt den anvendte forskning ikke foretager denne skelnen.

For det første kan byrummet betragtes, som det fortrinsvist gør i denne opgave og i forskningen, som for eksempel parker, pladser og kultursteder (eksempelvis museer og kunst), hvor potentialet for en mere eller mindre tilfældig eller spontan interaktion kan diskuteres. Det er også denne form for byrum, Oldenburg kalder for tredje-steder, og kan eksempelvis også omfatte biblioteker, barer, restauranter eller frisørsaloner. Som det er blevet pointeret, er potentialet for direkte interaktion og netværksdannelse i disse byrum tvivlsom, skønt den ikke kan udelukkes. Når det så er sagt, må man dog ikke glemme, at disse tredje-steder, for at adoptere Oldenburgs udtryk, har andre potentialer for at gøre sig attraktive på den social-psykologiske front.

For det første synes det ikke utænkeligt, at tredje-stederne, som Oldenburg nævner det, kan værne mod ensomhed – bare gennem det at befinde sig blandt mennesker. Læser man en bog på biblioteket, vil nærværet af andre mennesker måske betyde, at man på et vist plan føler sig som en del af de mange. Det er en spændende idé, at tredje-steder tilbyder sig som "livreddere", der hvor velfærdsstaten har "faldgruber". Derudover har byens ledelse for eksempel mulighed for at benytte byrummet til at promovere fællesskabet i større skala,

ved for eksempel at arrangere begivenheder, der kan involvere byens borgere på tværs af forskellighed, i deltagelse og interesse for et fælles mål. Det kan både være fællesskab på by-, national- eller endog på verdensplan, der dyrkes. Her er handlingen og deltagelsen i centrum, hvor *brugen* af byen, eksempelvis gennem lovningen om morskab eller underholdning, kan benyttes til at styrke fællesskabet.

Byrummet kan også bruges til at fortælle om byens identitet, hvorved det får en identitetsforankrende funktion; *"byen med dens... er en del af mig, ligesom den er en del af byens øvrige borgere"*. Byens identitet kan således eksempelvis formidles af museet, der, som der argumenteres for, både må formidle en historisk identitet og gøre byen enestående, autentisk og tro mod sin fortid, og på den anden side fungere som formidler af en nutidig identitet. En italesættelse af byens nutidighed og kompleksitet kan således også varetages af kunststillinger af forskellig slags i byens rum. Kunst kan således både bruges som "identitetsforankrende", og til at adressere kontroversielle problemstillinger, afvæbne fordomme og generere forståelse for forskelligheden. Man kan sige, at kunst er et "mødested" på abstrakt plan, skønt det ikke kan udelukkes, at den også kan virke ekskluderende eller skabe (for meget?) konflikt. Endvidere kan man gennem forskellige "Sense of Place"-kampagner, som det er blevet illustreret, skabe en øget følelse af at "høre til" en by.

Det kan også påstås, som det er blevet fremhævet flere gange i denne opgave, at byrummet, såfremt man lykkes med at arrangere et "miks" af forskellighed, kan udvide komfortzonen. Der kan arbejdes med at skabe en øget, mellemfolkelig tillid og tryghed, hvilket også kan betragtes som et fælles, om end udtalt mål. En konstant opmærksomhed på byens kulturelle forskellighed kan således også manifestere sig som en del af individets bymæssige identitet, ligesom det – som Florida gentager flere gange – kan virke stimulerende på kreative mennesker. Her er markedspladsen, gaden eller parken oplagte eksempler. Slutteligt må man heller ikke glemme, at byrummet, som byens "ansigt udadtil", har potentiale for at signalere en åben og tolerant tilgang til forskellighed, hvilket formentlig vil kunne styrke byens renommé og i sig selv tiltrække kompleks, veluddannet arbejdskraft.

Forskningen synes således meget opmærksom på, at byens ledelse må skabe gode betingelser for forskelligheden, for eksempelvis ved at designe offentlige byrum – blød infrastruktur, der opfordrer til interaktion ved at tilbyde sig som attraktive mødesteder. Og her er Oldenburgs tredje-steder netop i centrum.

I denne opgave er der imidlertid også argumenteret for, at en anden form for offentlige byrum - eksempelvis klubber, foreninger, aftenskoler, frivilligt arbejde og andre frivillige organisationer, potentielt er mindst ligeså vigtige interkulturelle rum som Oldenburgs tredje-steder, skønt de i stor udstrækning overses i forskningsdebatten. Her synes fællesskabet imidlertid at have oplagte betingelser, gennem en fælles interesse og et fælles gøremål. På den måde kan man også påstå, at interaktionen mellem mennesker har et større iboende potentiale her – den er knap så tilfældig, spontan – og tvivlsom. Man sige, at det er fællesskabet i lille skala, der dyrkes – det interesse-mæssige fællesskab, der er så tilpas småt, at alle vil kunne finde vej til et socialt netværk, fordi alle – eller i hvert fald størstedelen – kan identificere nogle potentielle fritidsinteresser. Her er det *handlingen, deltagelsen* og det at *gøre* noget sammen, der er i fokus. Handlingen er her uforstyrret af en formåls-forvirrende italesættelse, der nogle gange uhensigtsmæssigt iscenesætter interkulturalismen. Fællesskabet i mikro-skala kan meget vel være en vigtig interkulturel formidler.

Man kan selvfølgelig hævde, at denne form for byrum kun er offentlig for medlemmer - af klubben, foreningen mv. Alligevel må man formode, at de fleste offentligt iværksatte arrangementer, vil tilbyde adgang for alle. Man kan også sige, at offentligheden er begrænset af sprog, såfremt den fritidsinteresse, der dyrkes, kræver mundtlig kommunikation. I en fodboldklub, for eksempel, vil sprog måske være knap så vigtigt, mens det i en litteraturklub vil være væsentligt. Alligevel må det være et bymæssigt mål at skabe den størst mulige variation og udbud af netværksdannende fritidsaktiviteter, der inkluderer forskellighed – uanset sprog, eller som minimum, på et engelsk som de fleste veluddannede formentlig vil kunne forstå.

Når den forskning, der er anvendt i denne opgave, også tilsyneladende mangler fokus på formidling og sprog, kan det måske hænge sammen med, at man – læst mellem linjerne – søger at skabe attraktive byer for *veluddannede*. Mange veluddannede, uanset etnicitet og kultur, vil således ofte have stiftet bekendtskab med det engelske sprog og tilegnet sig det i større eller mindre grad. Man kan dog også påstå, at dette manglende fokus på sprog på en måde røber, at teorierne ekskluderer mennesker fra lavere sociale klasser. I England og USA, hvorfra den anvendte forskning i denne opgave trækker sine erfaringer og eksempler, taler værtsbefolkningen jo engelsk/amerikansk. Kommunikation med veluddannede immigranter er måske således ikke noget større problem.

De to forskellige byrum, kan man sige, har hvert sit potentiale for at skabe social-psykologisk attraktivitet. Det ene – tredje-stedet, vil måske kunne tilbyde sig som værn mod ensomhed, som identitetsforankrende via brugen af byen og italesættelsen af byens identitet, som et rum, hvor man kan oparbejde et fællesskab i større skala – eksempelvis et bymæssigt fællesskab, eller som sted, hvor komfortzonen kan udvides og hvor der kan opstå spontan interaktion. Den anden form for byrum kan på den anden side tilbyde sig som potentiel (og måske mere sandsynlig) skaber af interkulturel dialog, interaktion og netværksdannelse, hvorved man kan argumentere for, at en mere internaliseret interkulturel forståelse oparbejdes her. Det er dog heller ikke umuligt, at de to former for byrum integreres. For eksempel kan interessemæssige aktiviteter i klubber fint udspille sig i byens rum.

Begge former for byrum kræver dog en vis opmærksomhed fra byens ledelse, hvorfor man kan sige, at dannelsen af en integrations- og inklusionskomité er en udmærket idé. Tredje-stedet må som bekendt først og fremmest udbydes, gennem et ledelsesmæssigt fokus på blød infrastruktur. Dernæst må der fokuseres på muligheder for at mikse forskelligheden, gennem eksempelvis ”neutralisering” af zonen. En inklusionskomité kan også hjælpe til at italesætte interkulturalismen, eller arrangere initiativer, der kan fremme et bymæssigt fællesskab – eksempelvis det demokratiske medborgerskab, hvor man er fælles i det at dele en fælles skæbne og fremtid. I forhold til den anden form for byrum – aftenskoler, klubber, foreninger mv., må ledelsen sørge for at udbyde mange og varierende muligheder for deltagelse, også gennem sprog. Dernæst må det være et mål at sørge for at formidle mulighederne og opfordre til deltagelse.

Som det er blevet diskuteret flere gange i denne opgave, kan man sige, at begge former for byrum kan kamouflere interkulturalismen i en ”pakke” – enten af underholdning, morskab eller interesse. Nogle gange kan denne underholdningspakke udgøres af lovningen om det eksotiske og spændende. Det behøver ikke nødvendigvis være negativt, selvom Wood og Landry synes at ærgre sig. Ved karnevallet, eksempelvis, kan interaktionen mellem forskellige typer af mennesker måske ansføres netop ved lovningen om det eksotiske.

Af menneskelige og økonomiske grunde kan det være et forsvarligt og ærbart mål at rette initiativerne i byens rum mod ”nye borgere”, også selvom inklusionen af lavere sociale klasser ikke nødvendigvis genererer økonomisk vækst (Jf. kapitel 1). Ønsker man en særlig indsats overfor veluddannede, som det i forskningen læst mellem linjerne synes mest øko-

nomisk fordelagtigt, og som denne opgave derfor har fokuseret på, kan man imidlertid sige, at særlige byrum, især ifølge Florida, kan appellere. På tredje-stederne handler det således især om deltager-orienteret kultur på gadeplan (for eksempel markeder eller bar/restaurant-miljøer med en spændende atmosfære), og om muligheder for brug af rekreative områder med eksempelvis løberuter.

I forhold til klubber mv. kan målet også her være at skabe tilbud, der henvender sig til veluddannede. Florida nævner blandt andet her, at adventure-lignende aktiviteter foretrækkes; kajak, mountainbike, rafting og andre aktiviteter. Her kan man dog diskutere Floridas teori: måske appellerer også "SlowLife"-begrebet, eller "trends", der er oppe i tiden, og som demonstrerer et vist overskud, eksempelvis fritidsaktiviteter, der drejer sig om økologi, bæredygtighed eller andet. Er Floridas teori forældet? Det må jo i øvrigt også pointeres, at veluddannede også er en broget flok. Variationen af tilbud må således også her være vigtig.

Generelt må man konkludere, at skal man skabe en social-psykologisk attraktivitet rettet mod veluddannede, må man tage mange af de samme midler i brug, som man vil gøre i forhold til ikke-veluddannede. Alle mennesker, også veluddannede, er sociale væsner, der har brug for eksempelvis netværk, fællesskab og identitetsforankring. Her er mennesker på tværs af klasse i grunden meget "lige". Det er, som nævnt ovenfor, i forbindelse med udbuddet af forskellige former for aktiviteter i byens rum, at man måske kan tale om at målrette initiativerne mod veluddannede.

Det væsentligste må alt i alt være at inkludere nye borgere i et bymæssigt fællesskab gennem øgede muligheder for – og formidling af - netværk, fællesskab og identitetsforankring. Det er den vej interkulturalismen skal udvirke – gennem dens praksis og gennem en (skønt måske kontroversiel), bevidst politisk håndtering af forskelligheden. Gennem interkulturalisme fremmes forståelse, empati, harmoni, fred, fællesskab, netværk, identitetsforankring, trivsel og således social-psykologisk attraktivitet.

I denne opgave er spændende, konkrete eksempler på interkulturelle initiativer diskuteret. Byens ledelse må tilsvarende arbejde med at udvikle nye, kreative initiativer. I en global tid, hvor tilstrømningen af forskellighed til både USA og England og andre vestlige byer, er både udfordrende, uundgåelig og tilsyneladende også i høj grad økonomisk fordelagtig,

må det netop være et af de vigtigste formål at skabe en attraktiv by, der både bygger bro og skaber bånd.

Perspektivering

Problemstillingen i denne opgave ligger i spændingsfeltet mellem flere videnskabelige discipliner. Interessant og relevant forskning har således både knyttet sig til for eksempel bysociologi, kulturteori, social-psykologi, økonomi, byplanlægning og arkitektur. Problemstillingens kompleksitet er også det, der gør den spændende. Den betyder imidlertid også, at emnet er stort set udtømmeligt, og der kunne være mange spændende emner at arbejde videre med eller studere nøjere, hvis man ønskede at nuancere problemstillingen yderligere.

Indenfor social-psykologien kunne det eksempelvis være spændende at udforske yderligere, *hvad der skal være opfyldt for at mennesker trives*. Et sådant fokus ville kunne give et mere nuanceret billede af, hvad byen må satse på, for at tiltrække og fastholde arbejdskraft i en by. Det kunne måske også handle om de kognitive og følelsesmæssige processer, der gør sig gældende når man flytter fra et land til et nyt. Hvori består eksempelvis de største identitets- og følelsesmæssige udfordringer for veluddannede immigranter? Og for flygtninge og indvandrere? Hvad er det for nogle behov, samfundet skal imødekomme? Et social-psykologisk studie kunne tage fat på emner som tolerance, krænkelser eller anerkendelse i forbindelse med det multikulturelle samfund.

I en bysociologisk kontekst kunne det være relevant at kigge nærmere på social adfærd i den multikulturelle by. For eksempel kunne der med fordel tages et tættere kig på ghettodannelse, gruppefællesskaber eller forskning, der beskæftiger sig med dynamikkerne bag vold, optøjer og racisme. Emnerne er berørt i denne opgave, men kunne sagtens tåle en større granskning. For overblikkets skyld, kunne det naturligvis også have været interessant at kigge nærmere på vestens multikulturelle historie og de udfordringer, der gennem tiden har knyttet sig hertil. Hvordan har man rent politisk forholdt sig til forskelligheden? Og hvordan skaber man en socialt bæredygtig fremtid?

Der er endvidere skrevet meget og spændende litteratur omkring byplanlægning, oplevelsesøkonomi, arkitektur og markedsføringen af den attraktive by. Skønt Florida, især, i denne opgave adresserer problemstillingen, kunne man sagtens have udforsket yderligere, hvad der skal til for at gøre byen til en magnet for veluddannet arbejdskraft. Her handler det eksempelvis om regenerering af byerne: hvad virker tillokkende? Hvordan skabes der

(mere bredt set) en attraktiv by? Som nævnt i denne opgave kan flere forskellige ”attraktivitets-parametre” gøre sig gældende, når mennesker vælger et sted at bo. En økonomisk, underholdningsrelateret eller kulturel attraktivitet kunne således også have tålt en større opmærksomhed, hvis man ønskede at nuancere problemstillingen yderligere.

Regenerering af byer har også ofte et økonomisk udgangspunkt. Således findes der også en mængde forskning, der beskæftiger sig med kreativitet, innovation, ny økonomi – og byens potentialer for at skabe vækst og gøre sig konkurrencedygtig på verdensmarkedet. I samme forbindelse kunne det således være spændende at undersøge, hvordan byens økonomi kan hænge sammen med dens sociale forhold. For eksempel kunne man undersøge spørgsmålet: hvis byen ønsker økonomisk vækst, bør man så i virkeligheden starte med menneskene?

Ovenstående eksempler på uddybende studier, er nogle af mange, interessante problemstillinger, som kunne nuancere mange af problemstillingerne i denne opgave yderligere. Slutteligt kan det også nævnes, at der findes en mængde nuværende initiativer, for eksempel EU-projekter, der beskæftiger sig med netop sådanne emner, og som naturligvis også derved kunne være interessante at få et større indblik i. Initiativerne, må man forvente, vil ofte være produkter af en forståelse af fortiden og en forventning om fremtiden. Hvor vil man gerne nå hen? Hvad er det for et menneske- og samfundssyn, der præger nutidige politikker? Vinklerne, både nutidige og fortidige, er mange, komplekse og interessante. Det er også spændende, at studiet og diskussionen af sådanne problemstillinger, måske vil kunne medvirke til at præge samfund i en fremtidigt positiv retning.

Litteratur

- Amin, Ash og Nigel Thrift. 2002. *Cities: Reimagining the Urban*. Malden, USA: Blackwell Publishing Inc.
- Amin, Ash m.fl. 2000. *Cities for the many not the few*. Southampton, England: The Policy Press.
- Anderson, Benedict. 2001. *Forestillede fællesskaber: refleksioner over nationalismens oprindelse og udbredelse*, 2.udg. Roskilde Universitetsforlag.
- Bauman, Zygmunt. 2000. *Liquid Modernity*. Malden, USA: Blackwell Publishing.
- Berger, Joseph. "No Longer Burning, the South Bronx Gentrifies". *The New York Times*. 25. Marts 2012. http://www.nytimes.com/2012/03/26/nyregion/grand-concourse-neighborhood-in-the-south-bronx-gentrifies.html?_r=1&pagewanted=all
- Bertelsen, Kristoffer B. 2007. "Benedict Anderson: Imagined Communities". I *Antropologiske Mesterværker*, redigeret af Ole Høiris. Århus Universitetsforlag.
- Florida, Richard. 2002. *The Rise of the Creative Class – and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Florida, Richard. 2002b. "The Rise of the Creative Class: Why cities without gays and rock bands are losing the economic development race." *Washington Monthly*. Maj 2002. <http://www.washingtonmonthly.com/features/2001/0205.florida.html>
- Frank, Thomas. 2000. "It's a Small World: a journalist argues that the new economy will help the poor." *The New York Times*. Oktober 2000. <http://www.nytimes.com/books/00/10/29/reviews/001029.29frankt.html>
- Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Herbert, Michael og Wolfgang Sonne. 2006. "History Builds the Town: On the Uses of History in Twentieth-century City Planning." I *Culture, Urbanism and Planning*, redigeret af Javier Monclús og Manuel Guàrdia, 3-21. Hampshire: Ashgate Publishing.
- Hobsbawm, Eric J. 1990. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, 2.udg. Cambridge University Press.
- Honohan, Iseult. 2007. "Civic Republicanism and the Multicultural City." I *Migration and Cultural Inclusion in the European City*, redigeret af William J.V. Neill og Hanns-Uve Schwedler, 63-73. New York: Palgrave Macmillan.
- Landry, Charles. 2008. *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London: Co-media.

- Malik, Kenan. 2009. *From Fatwa to Jihad: The Rushdie Affair and Its Legacy*. London: Atlantic Books.
- Neill, J.V. William og Hanns-Uve Schwedler. 2007. "Introduction: the Challenge of the Plural City." I *Migration and Cultural Inclusion in the European City*, redigeret af William J.V. Neill og Hanns-Uve Schwedler, 1-17. New York: Palgrave Macmillan.
- Oldenburg, Ray. 1989. *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hairsalons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*. New York: Marlowe & Company.
- Oldenburg, Ray. 2001. "Introduction". I *Celebrating the Third Place: Inspiring Stories about the "Great Good Places" at the Heart of Our Communities*, redigeret af Ray Oldenburg, 1-9. New York: Marlowe & Company.
- Phillips, Anne. 2007. *Multiculturalism without culture*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Roberts, Sam. 2012. "Crime, Queens and Escaping Slavery." *The New York Times*. Marts 2012. <http://www.nytimes.com/2012/03/11/nyregion/accessing-the-gods-of-gotham-pax-ethnica-and-freedoms-gardener.html>
- Selfridge, Jennifer. 2004. "The Resolving Conflict Creatively Program: How we know it works." *The CBS Interactive Business Network Resource Library*, Vinter 2004. http://findarticles.com/p/articles/mi_m0NQM/is_1_43/ai_114784814/
- Ward, Stephen. 2006. "'Cities are Fun!' : Inventing and Spreading the Baltimore Model." I *Culture, Urbanism and Planning*, redigeret af Javier Monclús og Manuel Guárdia, 271-287. Hampshire: Ashgate Publishing.
- Wilson, Robin. 2007. "A Place for all our Citizens: the Council of Europe and Shared Cities." I *Migration and Cultural Inclusion in the European City*, redigeret af William J.V. Neill og Hanns-Uve Schwedler, 33-46. New York: Palgrave MacMillan.
- Wood, Phil og Charles Landry. 2008. *The Intercultural City: planning for diversity advantage*. London & Sterling, VA: Earthscan.
- Zachary, G. Pascal. 2000. *The Global Me: New Cosmopolitans and the Competitive Edge: Picking Globalism's Winners and Losers*. London: Nicholas Brealey Publishing.